

Obligatorisk erklæring

Navn: Gunnhild Barstad Løvold
Navn på studiet: Master i diakoni
Navn på eksamen: Masteroppgave i diakoni
Emnekode: 599 <i>MADIA 599</i>
Innleveringsfrist: 15. mai 2017
Antall ord: <i>22900</i>

Eksempler på fusk i forbindelse med oppgaver og hjemmeeksamener:

- gjengivelse av stoff/materiale hentet fra lærebøker, andre fagbøker, tidsskrifter, egne eller andres oppgaver osv. som er framstilt uten kildehenvisning og klar markering av at det er sitater
- besvarelse eller tekst som er hentet fra internett og utgitt som egen besvarelse
- besvarelse som i sin helhet er brukt av studenten ved en tidligere eksamen
- besvarelse som er brukt av en annen person ved en tidligere eksamen
- besvarelse som er utarbeidet av en annen person for studenten
- innlevert arbeid av praktisk eller kunstnerisk art som er laget av andre enn studenten selv
- samarbeid som fører til at en besvarelse i det alt vesentlige er lik en annen besvarelse til samme eksamen der det kreves individuelle besvarelser

Retningslinjer om fusk finner du her:

- lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler § 4-7 og § 4-8
- forskrift 11. desember 2015 nr. 1665 om opptak, studier, eksamen og grader ved VID vitenskapelige høyskole § 30
- retningslinjer for behandling av fusk eller forsøk på fusk ved VID vitenskapelig høyskole fastsatt 18. desember 2015.

Ved å signere med navn erklærer jeg å være kjent med VID vitenskapelige høyskoles retningslinjer om plagiering og fusk, og at min besvarelse er i samsvar med disse bestemmelsene.

Navn: *Gunnhild Barstad Løvold*

Masteroppgaver med karakteren A-C:

Jeg samtykker i at min masteroppgave publiseres i VID vitenskapelig høyskole åpne elektroniske arkiv (VID OPEN):

Sett kryss

Ja:

Nei:

Diakoni og rus
- om myndiggjøring og egenkraftmobilisering

Gunnhild Barstad Løvold
VID vitenskapelige høgskole

Masteroppgave
Master i Diakoni

Antall ord: 22900
15. mai 2017

Sammendrag

Denne masteroppgavens problemstilling er «Hvordan kan myndiggjøring og egenkraftmobilisering brukes som metode i møte med utfordringer i arbeid med rusmisbrukere som lever i aktiv rus i en diakonal institusjon i Blå Kors?»

Oppgavens metode er kvalitativ metode med semi-strukturerte intervjuer med intervjuguide av fem personer som arbeider innenfor ulike lavterskeltilbud for rusmisbrukere i Blå Kors.

I studien kom det fram at egenkraftmobilisering og myndiggjøring er hermeneutiske prosesser der forståelseshorizonten stadig endres. Som metode må det tas utgangspunkt i enkeltindividet, for utgangspunktet for hver prosess er forskjellig fra individ til individ.

Anerkjennende kommunikasjon og evne til å stå i utfordrende relasjoner er sentrale i dette arbeidet. Det er krevende prosesser og slitasjen på personalet kan være stor. Det er derfor viktig at mennesker som arbeider innenfor rusfeltet ivaretar egen myndiggjøring og egenkraftmobilisering.

Myndiggjøring foregår på flere plan samtidig, og studien viser at alle prosesser fra samfunnsstrukturer og politiske strukturer og ned på individnivå henger sammen.

Blå Kors som diakonal institusjon har et ansvar for å være en motkraft til destruktive krefter i samfunnet og tale rusmisbrukerens sak. Holdningene som gjenspeiles fra samfunnet viser at holdningsskapende arbeid er viktig. Blå Kors har også et ansvar i å ivareta sine medarbeider slik at de skal være godt rustet i møte med mennesker som trenger Blå Kors sine tjenester.

Det diakonale blikket og diakonien som brobygger er sentrale i alle prosesser.

Forord

Da har jeg kommet til veis ende i arbeidet med masteroppgaven i diakoni. Det har vært en hektisk og til tider kaotisk periode, men du verden så mye jeg har lært av arbeidet med denne masteroppgaven.

Som Askeladden hadde i eventyret, har også jeg hatt noen gode hjelpere underveis. Gode hjelpere fortjener en takk.

Først av alt, Kari Karsrud Korslien, takk for god veiledning og konstruktiv kritikk underveis. Smilet ditt har kommet gjennom telefonen og fylt rommet under samtalene vi har hatt. Du er en oppmuntrer og en sann motivator!

Så vil jeg takke Magnar Lie, som var positiv til prosjektet og behjelpelig med å finne gode informanter.

Jeg må selvsagt også takke informantene som har klart å sette av tid i en hektisk hverdag til intervjuene. Bidragene fra dere har vært verdifulle! Blå Kors er heldige som har dere i staben sin!

Takk, Anne Synnøve i Stavanger for korrekturlesing med ditt våkne blikk, og for rungende heia-rop!

Takk til beboerne ved Blå Kors bosenter. Dere har lært meg så mye!

Mamma og Lars fortjener en stor takk for oppmuntring underveis og interesse for oppgaven.

Til slutt, takk Ragnar, for at du minnet meg på min egen egenkraft.

Det har vært spennende å studere diakoni av flere grunner. Jeg kan tenke tilbake på mange interessante forelesninger, noen har vært lettfattelige andre har fått håret til å krølle seg av frustrasjon over ikke å forstå med en gang. Gruppearbeid hvor man får bryne seg på andres synspunkter. Det har vært en vei med mye god læring.

For ikke å glemme mennesker jeg har møtt i denne prosessen. Noen av dem har blitt venner for livet.

Det er godt å være i mål, så langt..

Ålesund 15. mai 2017

Gunnhild Barstad Løvold

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Forord.....	4
1. Innledning.....	7
1.1 Valg av tema.....	8
1.2 Prosessen mot problemstilling.....	9
Begrepsavklaring.....	10
1.3 Rusmisbruk.....	10
1.4 Blå Kors.....	11
1.5 Formålet med masteroppgaven.....	12
1.6 Litteratur.....	13
2 Kontekst og diakoniens plass.....	14
3 Teori.....	16
3.1 Diakoni som brobygger.....	16
3.2 Frigjøringssteologien.....	17
3.3 Viktor Frankl.....	18
3.4 K. E. Løgstrup og den etiske fordring.....	19
3.5 Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning.....	21
3.6 Makt og dømmekraftformer.....	26
Et narrativt syn.....	29
4. Metode.....	30
4.1 Vitenskapsteoretisk plassering og forforståelse.....	30
Hermeneutikk.....	30
4.2 Metodevalg.....	32
4.3 Utvelgelse av informanter.....	33
4.4 Opprettelse av kontakt og gjennomføring av intervjuer.....	34
4.5 Intervjuguide.....	34
4.6 Etske refleksjoner.....	35
4.7 Bearbeiding og analyse av intervjuene.....	36
4.8 Svakheter og styrker ved materialet.....	37
5. Presentasjon og analyse av datamaterialet.....	38
5.1 Verdier.....	38
Sammenfatning.....	42
5.2 Empowerment/egenkraftmobilisering.....	42
Sammenfatning.....	46
5.3 Hovedtrekk fra analysen sett i forhold til teori.....	47

6. Drøfting	51
Diakoni og rus	54
Anerkjennelse	56
Avrunding	61
Konklusjon	65
Sluttord	65
Litteraturliste	66
Vedlegg – skriv til informanter med intervjuguide	69

1. Innledning.

Gjennom tv-serien «Petter uteligger» fikk Petter Nyquist satt fokus på rusmiljøet i Oslo sin virkelighet. En serie som ga innblikk i hvordan livet som rusmisbruker eller bostedsløs er.

Gjennom serien blir vi kjent med enkeltmennesker fra rusmiljøet og deres hverdag.

Oppfølgeren viser pårørende til en rusavhengigs hverdag. Et viktig innblikk i vanskelig liv hvor frykt, skam og stigma har mye plass (tv2.no). Kirkens Bymisjon viser ofte til uttrykket «Ingen er bare det du ser» (bymisjon.no) og gjennom serien Petter Uteligger fikk Nyquist virkelig fram det i praksis. Fortvilelsen hos foresatte når deres barn blir kasteballer i systemet og faller mellom stoler. Mange mennesker ble berørt av Petter Uteligger og det er et håp at folks holdninger og oppfatninger av dem ble endret eller påvirket. Det har stor innvirkning på et menneskes liv å bli stemplet som uønsket eller kriminell.

Materielt sett har det aldri vært så godt å leve i Norge som det er i dag. Oljen har gjort oss til et rikt land, men fattigdommen fins, dog ofte i skjulte former. Selv om staten bruker 300 milliarder kroner på velferdsordninger årlig, fins det både enkeltpersoner og familier som faller mellom eksisterende hjelpeordninger. Boligpolitikken som drives har som hensikt å fremme integrasjon, fellesskap og deltakelse (NOU 2002:2:197). Så mange som hver femte arbeidstaker i Norden arbeider direkte eller indirekte med å bistå mennesker som er rammet av marginalisering og maktesløshet på grunn av dårlig helse, sykdom eller andre former for sosiale problemer (Askheim m.fl 2008).

Et kjennetegn ved de ulike profesjonene som utdannes ved Diakonhjemmet VID Høyskole, er fokus på mennesker som på en eller annen måte er nede for telling og utenfor normalt funksjonsområde som for eksempel rusmisbrukerne. Tidligere ble det rettet en moralsk pekefinger mot mange av disse gruppene. Slik er det heldigvis ikke lenger. Det har snarere blitt rettet et moralsk krav mot samfunnet. En moralsk pekefinger mot fattigdomspolitikken som ikke virker, sykehuskøer som vokser i stedet for å bli kortere og mot en feilslått ruspolitikk (Aadland 2009:27).

Rusmisbruk kan være en flukt fra noe vondt og smertefullt. Mennesker håndterer utfordringer forskjellig og noen klarer seg bedre enn andre. Risikofaktorer som arvelige faktorer, vold, overgrep og tap er sentrale. Økonomiske problemer er en konsekvens av rusmisbruk. Illegalerusmidler er dyre og gjeldsbyrden til uformelle kreditorer så vel som formelle, kan være høy (Helsedirektoratet 2014).

1.1 Valg av tema.

«Diakoni på gata» har vært en rettesnor for meg gjennom hele studiet. Jeg har så lenge jeg kan huske, hatt en oppfatning av at for å gjøre en forskjell må man være der folk er. Menighetsdiakoni uten en utstrakt og åpen hånd ut i samfunnet har aldri gitt mening for meg. For hva da med dem som kanskje, lever et liv med mye skam og stigma; underpriviligerte og utstøtte, mennesker som kanskje finner det umulig å oppsøke fellesskap? Ei gruppe mennesker som kan passe til overnevnte beskrivelse er rusmisbrukerne. Litteraturen karakteriserer mennesker med lite makt og innflytelse over egen livssituasjon som underpriviligerte, utstøtte, svakstilte, sosialt ekskluderte, ressursvake og marginaliserte. Mange av disse gruppene mangler de politiske ressursene som trengs for å gjøre seg gjeldende i samfunnet (Thyness 2006).

I løpet av arbeidsprosessen med denne masteroppgaven har jeg endret tema fra «Diakoni på gata» til «Diakoni og rus», når det er sagt så tenker jeg fortsatt at diakonien hører til på «gata». I denne settingen er «gata» et sted i overført betydning, som kan være nær sagt hvor som helst. Diakonien har sitt livsgrunnlag over alt, men behøves der livsglede og stolthet er tett pakket inn i et teppe av skam og skyld og der den enkelte iblant kun makter det å se det som gikk feil i livet.

Jeg har også vært i en prosess med ordlyden i problemstillingen. I utgangspunktet var «empowerment» et av stikkordene i formuleringen. Men jeg har justert det i slutfasen da jeg foretrekker det norske begrepet myndiggjøring. Litteraturen jeg har brukt omhandler både empowerment og myndiggjøring. Intervjuene er gjennomført med empowerment og egenkraftmobilisering i ordlyden. Fordi empowerment henger så tett sammen, anser jeg ikke at det har noen negativ innvirkning på forskningen.

1.2 Prosessen mot problemstilling.

I arbeidet med denne masteroppgaven har jeg hatt en forforståelse av at i arbeid med rusmisbrukere er viktige stikkord kommunikasjon og bevisstgjøring. Jeg tror det er viktig aldri å tenke smått om det vi gjør. Alt i fra måten frokostbordet dekkes på i en institusjon, til hvordan de nyvaskede klærne leveres tilbake til den bostedsløse på et natthjem, er av betydning. Jeg tror at våre verdier styrer hvordan vi velger å møte alle disse oppgavene.

Utgangspunktet for denne masteroppgaven er tema «diakoni og rus». I arbeid med denne masteroppgaven har jeg valgt å så nærmere på fellesskap og relasjoner i lavterskel virksomheter i Blå Kors.

På bakgrunn av mitt kjennskap til Blå Kors og hva de har stått for fra starten av, ønsker jeg å rette fokus mot myndiggjøring og egenkraftmobilisering som metode i arbeidet med rusmisbrukere. I Blå Kors sin strategiske plan for 2014-2018 står det følgende:

«Blå Kors mener at det enkelte menneske har i seg det som trengs til selv å håndtere utfordringer og ta ansvar for eget liv. Blå Kors støtter enkeltmennesker i deres prosesser mot å oppnå bedre livsmestring!

Ut fra overnevnte sitat, samt verdiene til Blå Kors; egenkraft, medmenneskelighet, verdighet og kvalitet har jeg kommet fram til følgende problemstilling:

«Hvordan kan myndiggjøring og egenkraftmobilisering brukes som metode i møte med utfordringer i arbeid med rusmisbrukere som lever i aktiv rus i en diakonal institusjon i Blå Kors?»

En diakonal institusjon i denne sammenheng er en institusjon hvor brukerne kan oppholde seg, også når de er ruset. Problemstillingen har institusjon som ramme, men jeg håper at funn fra undersøkelsen kan være relevant i en utvidet forståelse av «diakoni på gata».

Det handler om å ta det enkelte menneske på alvor, med de utfordringene og mulighetene som finnes. Å få oppleve å bli anerkjent for hvor den enkelte befinner seg i livet, få medvirke i egne endringsprosesser er viktig for å kunne skape faktisk endring.

Begrepsavklaring.

Rusmisbrukerne jeg skriver om i denne masteroppgaven tilhører den gruppen av rusmisbrukere hvor rusen har tatt helt overhånd i livene deres.

Med betegnelsen institusjon i problemstillingen mener jeg ulike lavterskeltilbud for rusmisbrukere. Det er steder hvor de kan oppholde seg også når de er ruset, men de kan ikke innta rusmidler der.

Under datainnsamlingen hadde informantene ulike betegnelser på mennesker som benyttet seg av tilbudene deres. Jeg har konsekvent brukt benevnelsene rusmisbruker og bruker i analysen.

1.3 Rusmisbruk

Rusmidler er kjemiske stoffer som blir påført kroppen oralt, som alkohol og tabletter. Gjennom inhalering som nikotin eller hasj, eller intravenøst rett i blodårene, som heroin. Rusmidler har vært en akseptert del av ritualene rundt høytider og fester. Alkohol er både et kulturelt akseptert rusmiddel, og samtidig det rusmiddelet som skaper flest samfunnsmessige problemer, både i forhold til antall sykehusinnleggelses, kriminalitet og dødsfall (Håkonsen 2000). Det ligger i rusmisbrukets natur at rusmisbrukeren prioriterer rusen framfor familie og andre nære relasjoner. En av mange konsekvenser av rusmisbruket er isolasjon og dårlige nettverk.

Psykologen Kjell Magne Håkonsen (2000) skriver at mennesker som i ung alder har opplevd både mye skuffelser og en mangel på nærhet og omsorg, ofte vil være preget av å ha vansker med nærhet og intimitet med andre mennesker. De vil i tillegg selv være mer enn andre i faresonen for å bli rusmiddelavhengig. Rusavhengige kan fortelle at rusen legger seg som et filter mellom følelsene og virkeligheten, skriver Håkonssen (2000) og det gir den enkelte en opplevelse av å være sterkere og mindre sårbare. Han beskriver at rusen blir et forsvarsverk mot indre konflikter og reduserer følelsesmessig smerte.

Både trangen til og opplevelsen av rusen, blir da en erstatning for en indre tomhet og manglende evne til å tåle skuffelser og savn. Håkonsen skriver at rusbruken blir et problem når den tar overhånd og går utover funksjonene en person har i samfunnet, arbeid eller familien og de følelsesmessige båndene forstyrres av rusbruken (Håkonsen 2000).

Ifølge Håkonsen (2000) har arvelige forhold betydning for å utvikle et rusmisbruk. Storparten av denne forskningen har vært sentrert rundt alkoholavhengighet. Det viser seg at både barn som vokser opp hos biologiske foreldre, og barn som tidlig ble adoptert ut av en familie preget av rusmisbruk er mer utsatt enn andre barn til å utvikle rusproblemer. Arvelige faktorer er en mulig forklaring på dette (Håkonsen 2000).

Ifølge nettutgaven av Folkehelse rapporten vil så mange som 10 og 20 % av befolkningen utvikle en ruslidelse i løpet av livet. Rapporten viser videre til at det har vært en høyere andel menn enn kvinner, men at denne forskjellen er i ferd med å bli utjevnet. Misbruk av alkohol er hyppigst blant eldre mens misbruk av cannabis og stimulantia som for eksempel amfetamin skjer mest blant de yngre. Beroligende (benzo) og opiater (heroin) ser ut til å være spredt på tvers av aldersgruppene.

Selv om både inntak og hyppighet av alkoholkonsum er høyest blant de med høyere utdanning og inntekt så er det likevel størst avhengighet blant dem med lav utdanning og inntekt. Dette ser også ut til å gjelde for øvrige rusmidler (fhi.no). Utfordringen blir særlig stor når rusmisbrukeren i tillegg har psykiske lidelser. Betegnelsen dobbeltdiagnose beskriver lidelsene hos mennesker med både alvorlige psykiske lidelser og alvorlige rusproblemer. Ryglewicz & Pepper (1996) referert til i Håkonsen (2000)

I denne masteroppgaven skriver jeg om rusmisbrukere som lever på siden av samfunnet og der rusen har blitt en uungåelig del av livet og hverdagen.

1.4 Blå Kors.

Blå Kors er en felleskristen diakonal organisasjon som har som oppgave å utøve nestekjærighet og medmenneskelighet i praksis slik det har blitt gjort gjennom organisasjonens hundreårige historie i Norge. Blå Kors sin historie i Norge strekker seg tilbake til 1906 og driver i dag 56 diakonale virksomheter i 16 fylker i tillegg til forebyggende og holdningsskapende arbeid. Gjennom sitt arbeid forener Blå Kors frivillig arbeid på rusfeltet med profesjonell behandlingsarbeid. På den måten fungerer Blå Kors som brobygger mellom mennesker, hjelpeinstanser, mellom ulike fag og profesjoner og mellom frivillige og ansatte. Ifølge Blå Kors sine nettsider, blakors.no, har organisasjonen 1200 ansatte og omtrent 2200 medlemmer.

Blå Kors forholder seg til mennesket som helhet, med sin søken etter mening og sammenheng i livet, fysisk, psykisk og sosialt. Arbeidet omfatter både den som strever med eget eller noen i nær relasjon sitt rusmisbruk i tillegg til forebyggende arbeid på samfunnsnivå. Blå Kors er opptatt av at arbeidet skal holde høy kvalitet og de har tro på at det enkelte menneske selv har styrke til å håndtere utfordring, samt å ta ansvar for eget liv. Organisasjonen jobber etter visjonen «Med hjerte, kunnskap og kraft skaper Blå Kors muligheter for mestring og mening.» og verdiene «Medmenneskelighet, verdighet, egenkraft og kvalitet» (Blakors.no).

Det ligger mye myndiggjøring og egenkraftmobilisering i visjonen til Blå Kors; «...muligheter for mestring og mening» (Blakors.no).

Dette blir ytterligere forsterket når en av kjerneverdiene er «egenkraft.»

1.5 Formålet med masteroppgaven.

Jeg har valgt å skrive denne masteroppgaven med fokus på rusmisbrukere som lever i aktivt rus. Debatten rundt rusproblemer handler ofte om behandlingsplasser, og ulike strategier for rusmisbrukere som skal inn i behandling. Jeg ønsker å se nærmere på rusmisbrukerne som lever et rusaktivt liv og som kanskje ikke en gang har noe ønske om å bli rusfrie. Hvordan blir de møtt og ivaretatt? Hva med deres personlige ressurser og egenkraft? Konteksten til prosjektet er innen en lavterskel virksomhet i Blå Kors.

Jeg håper det som kommer fram i denne oppgaven kan virke motiverende og inspirerende på andre som jobber innenfor dette feltet, og at det kan gi næring for refleksjon i videre arbeid.

Selv om denne masteroppgaven er rettet mot aktivt rusmisbruk i institusjonen håper jeg at den kan være gyldig også i annet diakonalt arbeid.

1.6 Litteratur

I

denne delen av masteroppgaven vil jeg gjøre rede for den teoretiske referanserammen for oppgaven og relevant litteratur. Gjennom litteratursøk på internett, på VID sine sider og diakonal litteratur har jeg funnet fram til litteratur jeg anser som relevant. Deriblant både sosialfaglige og diakonale tidsskrifter. Litteraturen er nært forbundet med myndiggjøring og egenkraftmobilisering.

Paulo Freire (1921-1997) var en brasiliansk pedagog som ble internasjonal kjent for undervisningsmetoden «De undertryktes pedagogikk». Dialogen mellom lærer og elev er sentral i denne metodikken. Med dialogen som redskap kan læreren bidra til at uvitende, passive og undertrykte mennesker kan utvikle selvtilitt og bli kritiske og aktive.

Gustav Gutiérrez (f.1928) er en peruansk prest og teolog. I 1971 utga han boken «Teología de la liberación». En bok som var nærmest et resultat av den prosessen flere latin-amerikanske land gikk gjennom på 1960-tallet. Det var en prosess fra utvikling til frigjøring. Gustav Gutiérrez sin intensjon er klar på at frigjøringsteologien må ta utgangspunkt i de fattiges egen praksis, både i trosliv og i arbeid for å forandre samfunnet.

Egenkraftmobilisering og myndiggjøring, de undertryktes pedagogikk og frigjøringsteologien henger sammen. Dette vil komme tydeligere fram i teorikapittelet når jeg går nærmere inn på myndiggjøring og egenkraftmobilisering.

Viktor E. Frankl (1905-1997) er en ledende skikkelse innen moderne psykiatri. Han snakker om det moderne menneskets angst. Jeg anser Frankl som relevant i denne masteroppgaven med sin poengtering av menneskets frihet og de daglige valg. Selv sier han at det er ikke betingelsene som avgjør, men hvorvidt man gir etter for betingelsene eller ikke.

Knud E.Løgstrup, dansk filosof, teolog og prest som levde fra 1902-1981. Hans hovedverk er «Den etiske fordring» fra 1956. Her skriver han at den enkelte av oss aldri kan ha med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dennes liv i sin hånd.

Søk etter litteratur om myndiggjøring, empowerment og egenkraftmobilisering førte meg ofte over i helse- og sosialfaglig faglitteratur. I tillegg har jeg benyttet meg at nettbaserte dokument. Det er fascinerende å se i en prosess hvordan litteratur med en spennvidde over mange år blir relevant og gir ny mening når de møte i en tekst.

2 Kontekst og diakoniens plass.

En diakonal institusjon er verdibasert og en grunnleggende kristen verdi er at mennesket som møtes i sin helhet. En verdi definerer det som styrer våre holdninger og normer forklarer hvor viktig noe er for oss (Aadland 2009:102). I praksis betyr det at man gir rom for både eksistensielle behov og åndelige lengsel. Vi mennesker er en del av skaperverket og vi har et forvalteransvar. Det betyr også å ta vare på seg selv og andre, personlig hygiene og omgivelsene rundt oss (Kirkerådet 2008).

Vårt samfunn er preget av individualisme og det virker som om det alltid vil være noen som faller utenfor og som ikke er i stand til å skape eget liv på disse betingelsene. Det kan ligge både personlige, økonomiske eller kulturelle forhold bak dette, og som hindrer mennesker i å få sin del av samfunnets felles goder og rettigheter. De blir snarere ei marginalisert gruppe som faller utenfor fellesskapet. Det kan noen ganger i menighetssammenheng, virke som at diakoni handler om å hjelpe «noen der ute», «noen av de andre».

Men diakoni handler ikke om å gjøre noe for andre, sier Nordstokke, men å gjøre det sammen med andre (Nordstokke2010).

Kontekster er sammensatte og det krever en tverrfaglig tilnærming. Det å forsøke å forstå konteksten kan være et verdifullt redskap til å finne ut av felles mål og velge gode arbeidsmåter for å nå dem basert på diakonale verdier. En analyse av kontekst bør ifølge Nordstokke, alltid være kritisk, stille spørsmål og avdekke underliggende forestillinger og forutsetninger. Den bør også slippe til stemmer som til vanlig blir oversett av andre. Først da kan alle være med å sette i gang forandringsprosesser som kan føre til en bedre framtid (Nordstokke 2010).

Vi er født inn i en sosial sammenheng med familie og venner rundt oss. Fra tidlige leveår blir vi påvirket av konteksten vi lever i. Både med tanke på hvordan vi snakker, kler oss og oppfører oss. Vi lærer hvordan vi skal behandle andre mennesker i konteksten vi lever i. «Bare blant mennesker blir mennesket menneske» sier Paul Natorp (1920) referert i Bø & Schiefloe (2007). Dette viser betydningen av kontakten vi har med hverandre. Våre verdier er vel de som forankrer seg som den mest styrende funksjonen vi har i dagliglivet vårt. Verdiene våre fungerer ofte som referansepunkter når vi tenker, vurderer og handler.

Globaliseringen kan merkes på alle plan. Både økonomisk, sosialt, politisk og kulturelt. Konsekvensen av globaliseringen har gjort oss oppmerksom på nød rundt om i verden og styrket oss i vår reaksjon og evne til å reagere når kriser oppstår. Globaliseringen har bidratt

til at flere har fått tilgang på rent vann, flere får utdanning. Baksiden er at globaliseringen forutsetter at markedets «usynlige bånd» får styre fritt. Det har ifølge Nordstokke (2000), ført til et økende gap mellom fattig og rik (Nordstokke 2010). En annen bakside ved globalisering er økt innføring av narkotiske stoffer. Ifølge Kripos sin narkotikastatistikk ble det registrert 13486 narkotikasaker første halvdel av 2016 (Politi.no).

Ifølge Helsedirektoratets utgivelse «Sammen om mestring – veileder i lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid for voksne», viser en undersøkelse større åpenhet og mindre stigma mot gruppen av psykisk syke og rusmisbrukere, men at stigmaet fortsatt virker å være størst mot gruppen av rusmisbrukere. Stigmatiseringens påvirkning går både mot brukerens selvbilde, samfunnets holdninger og den enkelte tjenesteutøvers vurdering og behandling. Stigma er alvorlig, fordi det kan bidra til at pasienter i denne gruppen ikke får tjenestene de har krav på i lik linje med andre samfunnsborgere.

Stigma kan også virke inn på relasjonen mellom bruker og tjenesteyter og skape en uønsket ubalanse i samarbeidet og hindre en reell brukermedvirkning. Lovgivningen skal både sikre borgerne rettigheter og pålegge myndighetene plikter. Når kommunens ansvar overfor personer med psykiske- og eller rusproblemer er tydelig nevnt i helse og omsorgstjenesteloven gjør dette rusmisbrukerne til en viktig målgruppe for tjenestene. Ifølge Helsedirektoratet kan denne presiseringen ha en positiv innvirkning på både tjenesteutøvers og befolkning forøvrig sin innstilling til mennesker med psykiske- og rusrelaterte problemer (Helsedirektoratet 2014).

Jorunn Kanestrøm ved Universitet i Oslo skriver at i teorien har alle anledning til å benytte seg av det offentlige rom, men at det ikke fungerer slik i praksis. Ny forskning viser derimot at rusmisbrukere opplever i stadig større grad å bli ekskludert fra de rommene folk flest ønsker å oppholde seg i. Dette fordi de stemples som kriminelle og blir dermed behandlet annerledes enn resten av samfunnet. Det forteller om møter med politi, vektere, helsevesen og handelsstanden som oppleves krenkende og at dette er noe de opplever daglig.

Rusmisbrukere forteller også at de opplever liten eller ingen respekt for egne grenser rundt sitt privatliv eller egen kropp. Kanestrøm viser til en bruker kalt Robin som forteller at: «Jo mer sliten man ser ut, jo verre behandling får man av vektere. Alt henger sammen med hvordan man ser ut» Det er ikke alltid lett å forstå hvordan man skal møte en ruset person.

Ida Nafstad skrev i 2013 doktoravhandlingen «Et anstendig menneske. Møter mellom rusbrukere og det offentlige rom i Oslo». Hun skriver at rusmisbrukerne har et kroppsspråk

som signaliserer kriminalitet noe som gjør at de er alltid i faresonen for kontroll, ekskludering og ubehagelige opplevelser. Mennesker med det utseende opplever at de er uønsket og unngår offentlige steder (Nafstad i forskning.no).

3 Teori

3.1 Diakoni som brobygger.

Diakonale tiltak sine røtter ligger i et omfattende mandat til relasjonsbygging. Medvandring som diakonal metode er et forsøk på å overvinne isolasjon og utestengning. Å fungere som brobygger fordrer evnen til å lytte til ulike versjoner av en historie og evne til å se hvordan forskjeller oppstår. Det er et behov for diakonien som brobygger ifølge Nordstokke. En diakoni som kan bygge broer av forståelse og aksept og det er mange situasjoner som trenger kristen brobygger-praksis. Kommunikasjon er en viktig del i dette, for en som er brobygger kan ikke tie (Nordstokke 2010). Diakonalt arbeid velsigner både giver og mottaker og den som mottar hjelp i dag, kan være den som gir hjelp i morgen, sier Nordstokke. Det er stor forskjell på å yte hjelp som veldedighetsarbeid fra den rike til den fattige og til gjøre det i en visshet om at den som hjelper i dag, kan være den som trenger hjelp i morgen (Nordstokke 2010).

Diakonien kan ha en sentral plass i dagens samfunn som påvirkes av brutte relasjoner og et stort behov for forsoning i mange sentrale forhold i livet. Diakonien kan sammen med alle gode krefter stå i arbeidet med å ivareta grunnleggende verdier i samfunnet.

Ifølge Plan for diakoni (2007) er det et viktig menneskelig behov gjennom hele livsløpet og bli sett, og møtt med nestekjærlighet og barmhjertighet (Kirkerådet 2008).

Barmhjertigheten er i sitt vesen ydmyk og ivaretar den andres verdighet. Spørsmålet om hvem som er vår neste er levende i diakonien. Det kan hende at vanskelige liv ikke kan endres, og da blir diakoniens oppgave å være tilstede, tåle smerten og lidelsen og være en medvandrer. Plan for diakoni skriver om «Det diakonale blikk». Det diakonale blikket er det som fanger opp situasjonen og handler på det som faktisk skjer. Nestekjærlighet kan også være noe som må øves, selv om mennesket er skapt til det. Hindringer på veien, kan ifølge Plan for Diakoni (2008) være usikkerhet, frykt eller forakt for å nevne noen.

3.2 Frigjøringsteologien.

Begrepene «rettferdighet, likeverd og frihet fra fattigdom og undertrykkelse» står sentralt i frigjøringsteologien. Ordet «nedenfra» har vært et viktig ord for frigjøringsteologene siden starten. På 1960 tallet fikk sosialetikken tyngde og oppmerksomhet. Rettferdighet er et sentralt bibelsk begrep (Kirkerådet 2008). I 1971 ga den peruanske presten og teologen, Gustav Gutiérrez, ut boken «Teología de la liberación». En bok som kom som en reaksjon på den prosessen flere latin-amerikanske land gikk gjennom på 1960-tallet, en prosess fra utvikling til frigjøring. Avhengighetsteorien, som sier at fattige grupper og nasjoner må stole på egne krefter, og bryte ut av avhengighetsforholdet til de rike ble lansert innenfor sosiologi og økonomi. Vi ser her en bevegelse nedenfra og oppover. En bevegelse som de fattige selv igangsetter. Gustav Gutiérrez sin intensjon er klar på at frigjøringsteologien må ta utgangspunkt i de fattiges egen praksis, både i trosliv og i arbeid for å forandre samfunnet. For Gutiérrez er teologi refleksjon over denne praksisen. Gutiérrez bruker frelsesbegrepet i sammenheng med at man må frelses fra «noe» og denne frigjøringen skjer på tre plan. Det er økonomisk, politisk og sosial frigjøring, for det andre er det frigjøring av mennesker til å skape sitt liv utfra forutsetningene det faktisk er gitt.

Gutiérrez anså frigjøring fra undertrykkende strukturer som frelse. Gjennom de undertryktes pedagogikk viser Paulo Freire hvordan mennesker er fastlåste i strukturer som holder dem nede. Gjennom undervisningsmetoden ønsker han å bevisstgjøre både lærer og elev om virkeligheten de lever i (Jensen 1982). Og fra den bevisstgjøringen kunne sette

Pedagogen, Paulo Freire satt fokus på betydningen undervisning har for de fattiges undertrykkelse og frigjøring med sin «De undertryktes pedagogikk» (Stålsett i Religion og Livssyn 1/1996.) Sentralt i denne pedagogikken er at gjennom dialog kan læreren bidra til at undertrykte, uvitende og passive mennesker utvikler selvtillit og blir kritiske og aktive mennesker. Freires tanker blir ofte satt i samband med frigjøringsteologien og dens radikale, teologiske tenkning som vokste fram på 1960-tallet i den katolske kirken i Latin-Amerika (Freire 2003).

Freire var opptatt av å utruste folk til selv å finne kjernen til problemer i eget liv gjennom bevisstgjøring. Det var opplæring til å oppfatte sosiale, politiske og økonomiske motsetningsforhold og til å bekjempe de sider ved virkeligheten som skaper undertrykkelse. Freire mente at for å komme seg ut av fattigdom og undertrykkelse, så måtte de bli klar over

hvordan situasjonen var, og hva som skulle til for å skape endring. Mennesket skal være subjekt i eget liv og visshet om at det har en iboende evne til å forandre sine egne livsvilkår. Freire sier at det er alle menneskers oppgave å bli fri fra undertrykkere og at alle har rett til å forandre verden. Dette forutsetter at alle får si sin mening og dermed bli del av en dialog.

Dialogen er en skapende handling, sier han, der begge parter er subjekter. Freire har hatt betydning for utviklingen av myndiggjøring og egenkraftmobilisering på tre områder: For det første demokrati som undervisningsmetode, så bærer den preg av en gjensidig respekt mellom lærer og elev og til sist en bevisstgjøring som støtter myndiggjørings prosesser både på et individuelt og et kollektivt plan (Freire 2003).

Fagpersonen skal gjennom en bevisstgjøringsprosess medvirke til at brukeren selv kan heve seg over den individorienterte forståelsen av egen situasjon og slik få forståelse for hvordan samfunnet påvirker eller medvirker til vanskene. Selvklandring og implementering av undertrykkernes virkelighetsforståelse skal byttes ut med bevisstgjøring til å se sammenhenger mellom eget liv og strukturelle skjevheter. Ut fra denne prosessen skal grunnlaget for endring og handling vokse fram (Freire 2003).

Selv om hverken Freire eller Guitèrrez omtaler rusmisbruk anser jeg de som viktige kilder, nettopp på grunn av sitt syn om at prosesser må starte nedenfra og bevege seg oppover, i tillegg til at det enkelte mennesket skal ha eierskap i eget liv.

3.3 Viktor Frankl

Viktor E. Frankl (1905-1997) ble født i Wien og satt i konsentrasjonsleir under 2. verdenskrig. Han erfarte da at «bare livet» var igjen etter han mistet både sin kone og sine foreldre. Lærdommen etter sine år i konsentrasjonsleir var at de som hadde en visjon for fremtiden var de som hadde større sjanse for å overleve fangenskapet enn de som var fysisk best utrustet. Det er ikke betingelsene som avgjør, men hvorvidt man gir etter for betingelsene eller ikke. Han retter blikket mot framtiden, når han sier at mennesket er mer enn et produkt av arv og miljø. Frankl var særlig kjent for to typer logoterapi. Logoterapien finner alltid mening med livet. Den ene er «paradoksal intensjon» hvor Frankl mente at desto sterkere man fryktet noe, som for eksempel å røde, til større sannsynlighet var det for at det ville skje. Men med paradoksal intensjon som metode skulle man prøve å fremkalle symptomene. Lindringen lå da i at man kunne se at det ikke gikk å røde på kommando. Det

handler også om å klare å se det humoristiske i en hendelse, og på den måten ikke gi etter for betingelsene.

Den andre er «derefleksjon», der mennesket blir for intenst opptatt av seg selv og egen lykke. Frankl ser på lykke som et biprodukt av et liv levd i mening og ikke som et resultat av ensidig fokus på egen tilfredsstillelse. Frankl kalte levesettet i sin samtid for et liv i et eksistensielt vakuum; Et liv uten mål og mening med en grenseløs kjedsommelighet. Frankl mente at ubevisste åndelige behov skapte mye nervøsitet (Tidsskriftet for den norske legeforening). I sin bok «Livet har mening» kaller han sitt århundre for angstens århundre (Frankl 1965).

Jeg mener at Frankl er viktig i denne masteroppgaven, og at kan være et mål å rette blikket framover mot det som gir mening i livet og at livet har mening til siste slutt.

Kriminalomsorgens viktige bidrag er å gi den innsatte hjelp til å finne ut hvordan vedkommende kan oppnå mål og mening med livet sitt etter endt soning. I møte med sosialklienter som ofte har svært sammensatte problemer og lidelser, skal man som sosialarbeider hjelpe til med en planlegging over mål for framtiden og en plan for hvordan man kan nå dem.

Meningsfylt arbeid er viktig. I dag med økt sykefravær og utbrenthet kan man spore årsakene til det tilbake til et arbeid uten mening for den enkelte. I sin bok «Det overhørte råb om mening» skriver Frankl at vi har våknet opp av en drøm der vi trodde at så lenge folk får bedre sosioøkonomiske forhold så vil alt bli så mye bedre. Men hva vil bli bedre? De fleste har det bedre i dag, men likevel er det mange som ikke har noe å leve for. Frankl sier at det viktigste for oss er søken etter mening med livet. Det gjelder både syke og friske. Sett i lys av det er det en utfordring for de ulike profesjonene i velferdssamfunnet, å bidra til livskvalitet og meningsfylte liv (Frankl:1965).

3.4 K. E. Løgstrup og den etiske fordring.

Et sentralt begrep i boken ”Den etiske fordring” er den ”naturlige kjærlighet”. Den naturlige kjærligheten er, ifølge Løgstrup, den man opplever i forhold til bestemte andre, som familie og nære venner. I møte med den naturlige kjærligheten fins bare vinnere og ingen tapere. Et kjennetegn ved relasjonen er at man ikke trenger å tenke på at man skal ”oppføre” seg på en bestemt måte, for å forsøke å gi et god inntrykk av seg selv. Det er relasjoner som vil lykkes av seg selv (Løgstrup 1956). Løgstrup beskriver at den naturlige kjærligheten er fordringsløs.

Den etiske fordring melder seg når den naturlig kjærligheten går i stykker eller ikke er til stede i utgangspunktet. Det kan være i møte med fremmede man ikke har mye til felles med, eller som lever på en måte som kan være uforståelige for oss. Da må man kanskje stille seg spørsmålet om hvem er min neste. Det var nettopp det spørsmålet som ledet til at Jesus ga oss lignelsen om den barmhjertige samaritan. Det dobbelte kjærlighetsbudet (Matt. 22: 37-40) som forteller at du skal elske din neste som deg selv, finner vi i praksis i disse forholdene.

Den etiske fordring handler om det kristne kjærlighetsbudskapet sett fra en moderne synsvinkel. Vi mennesker vil alltid være avhengige av, og dermed på et vis utlevert til hverandre. I dette ligger kjensgjerningen at vi har et ansvar for hverandre, å ta vare på de andres liv.

I den etiske fordring sier Løgstrup:

”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed, man får til at visne, eller som man vækker, en lede man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte, om den andens liv lykkes eller ej”(Løgstrup 1956)

Løgstrup sier at i møte med de mennesker vi treffer i livet, står vi med den andres skjebne i hånden og den etiske fordring ligger i å ta vare på den andres skjebne. Vi møter den andre med en grunnleggende tillit og en tanke om at han er å stole på. Dersom denne tilliten blir skuffet tilstrekkelig antall ganger vil den grunnleggende tilliten gå over til mistillit. Å møte et medmenneske involverer alltid et etisk valg.

Ifølge Løgstrup må tre grunnleggende fenomener være til stede for at man skal kunne snakke om etikk i mellommenneskelige relasjoner; tillit, kjærlighet og talens åpenhet. Disse tre blir av Løgstrup kalt de suverene livsytringer og de ligger til grunn det vi oppfatter som etiske normer. Løgstrup ivektlegger særlig tillits-begrepet som krever at vi gir noe av oss selv (Løgstrup 1956).

3.5 Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning.

Jesus er et forbilde i myndiggjøring av mennesker. Gjennom sin tilstedeværende lytting og handling fikk de som møtte han fortelle med egne ord om sitt liv. I Johannes evangeliet står det skrevet om kvinnen som møtte Jesus ved brønnen og som ble berømmet av Ham for å snakke sant om livet sitt (Johannes evangeliet 4:4-29)

Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning er komplekse begreper som er verdiladet og relatert til menneskeverd. De er forankret i et menneskesyn og verdigrunnlag som får betydning for hvordan sosialfaget utøves. Respekt er en verdi i verdigrunnet til sosialt arbeid og som er fremhevet i flere sentrale lover. I formålsparagrafen til lov om sosiale tjenester i Arbeids- og velferdsforvaltningen i NAV står det at det enkelte menneske skal møtes med respekt. Respekt er synonymt med anerkjennelse. Det handler om hvordan samfunnet anerkjenner ulike grupper, som rusmisbrukere og romfolk i Norge (Ellingsen m.fl 2015). Det er viktig at anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning ikke står igjen som honnørord. Brukererfaringer forteller oss at det som blir uttalt som viktig i sosialt arbeid, ikke alltid viser igjen i praksis (Ingrid Aamodt(2006) Referert til i Ellingsen mfl 2015).

Myndiggjøring handler om mål, men også en prosess der ressursene tas i bruk som et middel for å nå målet.

«Myndiggjøring innebærer at bruker/klient får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de opplever mestring og har innflytelse og styring over eget liv» (FO, 2010, punkt 3.3. Referert i Ellingsen m.fl 2015)

Nordstokke beskriver myndiggjøring som forståelsen av at mennesket er skapt i Guds bilde, med evner og ferdigheter uavhengig av nåværende situasjon og en overbevisning om at Gud fortsetter å utruste og myndiggjøre. Det gjelder kanskje især de menneskene som sjelden får komme til ordet. Denne overbevisning bør prege vår diakonale praksis ifølge Nordstokke, og prioriteringene vi gjør (Nordstokke 2010).

Myndiggjøring som et verb, å myndiggjøre, kan bare gjøres av brukeren selv. Myndiggjøring henger nært sammen med hjelp til selvhjelp og sosialarbeiderens rolle er å hjelpe brukeren til å mobilisere ressurser, både i seg selv og omgivelsene (Ellingsen 2015).

Praktisering av myndiggjøring krever en åpen og kritisk dialog (jfr. Freire 1973) mellom bruker og hjelper om hvor skoen trykker og hva som kan føre til en bedre livssituasjon. Det er en viktig dialog som må ha anerkjennende karakter (Ellingsen 2015).

Samtidig som det er viktig å fokusere på brukerens ressurser, må en ha et blikk for utfordringene som finnes rundt han. Konsekvensen av et ensidig fokus på brukerens ressurser kan være at vedkommende ikke opplever å bli tatt alvorlig (Ellingsen 2015). Det kan ifølge Ellingsen mfl (2015) være krevende å arbeide med myndiggjøring fordi det utfordrer våre meninger om hva som er best for brukeren. I møte med strukturelle hindringer i myndiggjøringen har vi et ansvar for å rette fokus mot de aktuelle hindringene.

Den tyske sosialfilosofen, Axel Honneth, foreslår og gjøre anerkjennelse til det nye nøkkelbegrepet i forståelse og bekjempelse av sosiale ulikheter. Honneth er opptatt av at mennesket trenger anerkjennelse for å utvikle seg som menneske. Det er gjennom anerkjennende relasjoner at vi danner vår identitet og blir selvstendige individer. Derfor står også anerkjennelse sentralt i dagligdagse mellommenneskelige relasjoner (Ellingsen m.fl 2015).

«Anerkjennelse setter mennesker i stand til å uttrykke seg og verdsette seg selv som en som kan delta i fellesskapet og samfunnet rundt seg.»
(Johannessen m.fl 2009:89).

Ifølge Honneth trenger vi ikke anerkjennelse i enhver situasjon, hele tiden. Men dersom vi aldri opplever anerkjennelse merker vi at det gjør noe med oss. Og det fins mennesker som rett og slett er underernærte på anerkjennelse, de har lite støttende nettverk, står utenfor arbeidslivet, og lever i ensomhet eller kompliserte livsrelasjoner (Ellingsen mfl 2015)

Anerkjennelsesteorien til Honneth er basert på anerkjennelsene kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Teorien hans går ut på at mennesket kjemper for anerkjennelse i ulike sosiale fellesskap. I nære relasjoner som familien og nære venner, kommer anerkjennelsen til uttrykk gjennom kjærlighet. Det er en gjensidig relasjon uten betingelser. I denne sfæren handler det om behovet for omsorg, kjærlighet, støtte og nærhet.

Honneths teori sett i lys av rettigheter handler det om å være et selvstendig og respektert individ. Det er ikke alle brukergrupper som opplever muligheten til medvirkning. For et menneskes utvikling av selvrespekt er det viktig å oppleve å ha rettigheter.

Solidaritet som anerkjennelsesform handler om fellesskap der vi kan oppleve at vi er verdifulle for andre. Et velfungerende arbeidskollegium der alle er både bidragsyter og mottaker er et godt eksempel på solidaritet som anerkjennelsesform. I ei tid hvor individualismen står høyt, der det er fokus på den enkeltes behov, velstand og lykke er kanskje solidariteten viktigere enn noensinne. Ifølge Steinar Stjernø, referert til i Ellingsen (2015) er individualismen solidaritetens største fiende (Ellingsen m.fl 2015)

Krenkelse er motsatsen til anerkjennelse. Krenkelser er alvorlige fordi de får konsekvenser for hvordan vi ser oss selv og kan svekke både selvtillit, selvrespekt og selvaktelse. Honneth beskriver tre ulike former for krenkelser. Det er kroppslig krenkelse i form av vold, fysisk og psykisk omsorgssvikt. Å bli utsatt for kroppslige krenkelser skader både menneskets trygghet, grunnleggende selvtillit og fysisk sikkerhet. Den rettslige krenkelsesformen, beskriver Honneth, handler om løgn, svik, tyveri og marginalisering av grupper, eller offentlig diskriminering. Stigmatisering og manglende anerkjennelse av livsstiler, som for eksempel romfolks situasjon i Norge i dag, eller virkelighetsoppfatninger er eksempler på dette. Det ligger en sterk krenkelse i å ikke ville anerkjenne noen, og det er langt fra solidaritet.

Brukermedvirkning har fått en sterk forandring i samfunnet gjennom å bli lovfestet. I lov om sosiale tjenester §42 hetes det at

«Tjenestetilbudet skal så langt som mulig utformes i samarbeid med tjenestemottaker. Det skal legges stor vekt på hva vedkommende mener» Lov om sosiale tjenester referert til i Ellingsen (2015).

Det var en bestemt tanke bak å forankre brukermedvirkningen juridisk. Dersom en bruker i større grad får påvirke omgivelsene gjennom egne ressurser og valg, ville den ønskede virkning være at det virket positivt på selvbilde og endringsmotivasjon. Helsedirektoratet.no referert til i Ellingsen (2015). Brukermedvirkning kan være et middel for å oppnå myndiggjøring, men det krever et oppriktig engasjement i å forstå brukerens perspektiv (Ellingsen 2015).

En kritikk som har vært rettet mot brukermedvirkning er at begrepet kan virke diffust. Det er dessuten forskjell på deltakelse og medvirkning. En person kan delta på mange arrangement uten å medvirke. Etter hvert har flere tatt til orde for at brukermedvirkning må innebære både deltakelse og innflytelse for brukerne. Arnstein (1969) og Seim og Slettebø (2007) referert til i Ellingsen (2015) Brukermedvirkning skjer i dialog mellom to eller flere parter og er

relasjonell. Denne medvirkningen fordrer et mot til å se den andre, og la seg engasjere. Hjelperens rolle er å samle inn mest mulig informasjon slik at brukeren selv kan velge tiltak. Hilde Maria Thrana (Ellingsen 2015) snakket med barn i barnevernet. De fortalte at å bli sett og hørt kan være viktigere enn selve avgjørelsen. Det ligger en anerkjennelse i å ta noen på alvor.

Myndiggjøring og empowerment henger sammen. Begge begrepene knyttes til «den frigjørende pedagogikk» som kjennetegnes av at en kritisk dialog kan bidra til bevisstgjøring, økt kunnskap og økt selvtillit (Freire (1973) i Ellingsen 2015). For å forstå hvor viktig Empowerment er kan vi ta et blick på ei utsatt gruppe, som for eksempel barn og unge med lærevansker. Dette er ei gruppe som ofte har blitt utsatt for en ekstrem demydinggjøring der konsekvensen har vært en devaluering av identitet og lav selvfølelse. Denne gruppen lærer at deres stemme ikke er av betydning og blir sjelden lyttet til eller tatt på alvor. Å være i en posisjon hvor man har liten eller ingen innvirkning på hvordan man har det, hvor man bor, med hvem, hva man spiser, når en står opp og så videre, påvirker individet negativt. Det har ringvirkninger for hvordan man tenker om seg selv, verdsetter egne meninger og igjen hvordan man opptrer mot de som har kontrollen over livet ditt (Goble 2016).

Empowerment har vokst fram som en kritikk mot den moderne velferdsstaten og standardiseringstendensen i et samfunn med stadig sterkere grad av markedstenkning i velferdssektoren. Det selvstendige og frie individet har rett til å velge og bestemme hvordan deres interesser skal ivaretas. «Power» kan bety styrke, kraft og makt og sier noe om en forflytting fra en avmaktssituasjon gjennom å opparbeide seg styrke og kraft til en vei ut av avmakten. Det kan gi oss assosiasjoner i retning selvtillit, stolthet, delaktighet, egentrontrull, selvstyre og deltakelse (Askheim m.fl 2007).

I en demokratisk tilnærmingen til empowerment er sammenhengen mellom enkelt-individets livssituasjon og samfunnsmessige og strukturelle forhold i fokus. Målet er å styrke enkelt-individer og grupper slik at de kan finne egen kraft til å endre betingelsene som gjør at de befinner seg i et avmakts-forhold. Til dette trengs det prosesser og aktiviteter som kan om kan styrke den enkeltes selvbylde, selvtillit og gi økt kunnskaps- og ferdighets-nivå.

Ståstedet et menneske har i samfunnet er et resultat av menneskeskapte og historiske prosesser. Dette er menneskeskapte forhold og de kan endres av mennesker. Det er viktig at enkeltindividet blir bevisst sammenhengen mellom egen livssituasjon og de ytre, samfunnsmessige forhold. Gjennom denne bevisstgjøringen kan en grobunn for handling

vokse fram. I de undertrykkes pedagogikk er det sentralt at mennesker skal utrustes til selv å gjøre endringer i eget liv (Freire 1973). Bevisstgjøringen må alltid ta utgangspunkt i forholdet mellom individet og verden, den må med andre ord ta utgangspunkt i den enkeltes ståsted. Dialog er sentral for å nå målet og kollektivet blir viktig i denne sammenhengen for bevisstgjøringen og handlingen. Andersen mfl (2003) i Askheim

En kollektiv mobilisering og styrking av handlingskapasiteten mellom likeverdige aktører kalles horisontal empowerment. Styrking av aktørers maktposisjon oppover mot overliggende maktnivå kalles vertikal empowerment. Askheim bruker et eksemplet med marginaliserte og utstøtte grupper som står samlet og danner en mot-organisasjon, og kommer seg på den måten ut av passiviteten og avmakten de befinner seg i. Dette skaper rom for felles erfaringer og felles identitet som igjen legger grunnlag for organisering i sosiale bevegelser (Wielock (2002) i Askheim (2007). Eksempler på slike sosiale bevegelser kan være organisasjoner for rusmisbrukere og deres pårørende eller andre grupper basert på kjønn, etnisitet og seksuell legning.

I en terapeutiske tilnærmingen til empowerment er målet å utvikle enkeltmenneskets personlige ressurser og gjøre dem i stand til å realisere grunnleggende mål om likhet, rettferdighet og kontroll (Askheim m.fl 2008). I denne tilnærmingen er man primært opptatt av at empowerment er en individuell psykologisk bevisstgjøringsprosess, og ser ikke maktdimensjonen eller de politiske og kollektive dimensjonene ved begrepet. Men maktperspektivet er viktig fordi det analyserer prosesser som skaper makt og avmakt, man ser dermed ikke mot de strukturelle forhold som bidrar til marginalisering og undertrykkelse. Denne tilnærmingen rokker ikke ved balansen mellom tjenesteyter og -mottaker. I nordisk faglitteratur oversettes empowerment til myndiggjøring; å bemyndige til, gi makt til, sette i stand til, gi myndighet til, tillate. I stedet for at den enkeltes innsats skal være i fokus, er det fagpersoner som gjør individet i stand til å handle. Det er bemyndigerne som setter grenser for hvor mye makt den avmektige skal få, og hva denne makten skal innebære. Det som gir mennesker en følelse av avmakt blir ikke tatt i betraktning her annet enn som mentale fenomener og ikke i sammenheng med samfunnsmessige forhold. I nordiske land har individorienteringen kommet best til syne innen helsefagene. Påvirkning av livsstil skal styrke pasientene til å nå mål andre har satt for dem. Empowerment har også blitt brukt som et kostnadsreduserende begrep. Gjennom egenomsorg skal pasientene belaste systemet mindre og slik sett bli billigere for samfunnet. Vi ser at denne tilnærmingen ikke tar utgangspunkt i brukerens virkelighet (Askheim m.fl 2007).

Kritikk mot Empowerments tenkningen er at det kan ligge klare føringer i hva prosessen skal ende opp med. Et individ vil handle til sitt eget beste når forholdene legges til rette for det, men hva er det å være en kompetent samfunnsborger? Aktørene har ulike agendaer og tilnærminger og den enkelte tilnærming vil ha konsekvens som går i flere retninger. Gjennom å se på ulike tilnærminger til Empowerments begrepet vises hvor komplekst det er. Det som er sikkert er at empowerment vil gi både utfordringer og dilemmaer i arbeidet og fordrer en våkenhet rundt egen praksis (Askheim m.fl 2007).

3.6 Makt og dømmekraftformer

Myndiggjøring forutsetter et avklart forhold til makt fordi uklare makthforhold gjør myndiggjøring vanskelig (Vatne 2006). Det er viktig å bidra til utvikling av kompetanse hos brukerne. Og inneha en bevissthet om at de ikke skal være noen å syns synd på, men at det er viktig å ha en følelse av å ha makt og autoritet i eget liv

På det velferdspolitiske området finner Empowerments arbeidet sted i et asymmetrisk forhold der fagpersonen er i en maktposisjon i forhold til den som skal hjelpes ut av maktesløsheten. Den enkelte yrkesutøver skal representere både forvaltningen de er en del av og brukerne av tjenesten. Behov og forventninger hos aktørene kan være forskjellige og stå i et motsetningsforhold til hverandre (Askheim m.fl 2008)

Det fins flere grunner til at sosialfaglig arbeid i så liten utstrekning er preget av et empowerment-perspektiv. Både administrative rammer for det sosiale arbeidet, yrkesmessige og metodiske innfallsvinkler som tjenesteyteren gjør bruk av i arbeidet sitt, og det verdisettet som er i omløp på den arbeidsplassen, det sosiale systemet eller samfunnet der det sosialfaglige arbeidet utføres. Alt dette er grunner har innvirkning på at empowerment i liten utstrekning blir praktisert i sosialfaglig arbeid. I siste instans handler det kanskje også om fagpersonens vilje til å avhende noe av sin makt og autoritet (Askheim m.fl 2008).

Fenomenene makt og avmakt har i mange tiår blitt analysert i samfunnsvitenskapen. Makt kan forklares som å få noen til å gjøre noe de ellers ikke ville gjort. Mennesker som faller utenfor det etablerte, karakteriserer som ressursvake, underpriviligerte og svakstilte for å nevne noe (Thyness 2006).

Ordet makt kommer av latin «potere» som betyr å være dyktig, sterk eller kraftig. Dette kjennetegner også en myndig person. Har du makt er du i stand til å nå mål og du har

kapasitet til å handle og det gir innflytelse til å gjennomføre noe. Men å ha makt er også å evne å endre holdninger og atferd hos andre mennesker, eller grupper. Dette er viktige egenskaper for profesjonelle hjelpere. Men makt kan misbrukes til å ta makt fra andre. Enten skjult eller åpent kan makt brukes til å innta en posisjon hvor man utøver en slags overmakt (Vatne 2006).

Solfrid Vatne skriver at lav faglig utdanning blant miljøarbeidere, i kombinasjon med svak faglig ledelse og manglende refleksjon over hvordan man skal forstå psykisk lidelse virker å legge grunnlaget for et korrigerende perspektiv. Et korrigerende perspektiv innebærer at relasjonen til brukerne av et tilbud blir en monolog og bruk av skjult makt kan bli en tilnærming. En konsekvens av dette kan bli at pasientene anses som vanskelige og manipulerende. Manipulering for å få brukerne til å gjøre det man vil er å utøve skjult makt. Skjult makt kan sees i sammenheng med at hjelperen ikke har et avklart forhold til bruk av makt. Ofte skjer dette når helpere føler seg avmektige, men ønsker ikke åpenlyst å bruke makt (Vatne 2006).

Dersom en person ikke har tro på egen mestringsevne kan det gi en opplevelse av ikke å ha frihet til å forøke å endre noe. Men tvert om føler seg innestengt fordi man mangler ferdigheter eller tro på dem.

Ifølge dissonansteorien er det slik at når en person opplever at han uansett ikke kan gjøre noe, så forsvinner ansvarsfølelsen for eget liv. Rusavhengige har ofte en tendens til å skylde på alle andre. De eksternaliserer noe som betyr at de legger årsaken over på omgivelsene. «Jeg er som jeg er på grunn av barndommen, oppveksten eller at samfunnet ikke stiller opp». Problemet med en slik tankegang er at den forteller at vedkommende ikke er motivert for endring fordi det er ikke han som har valgt rusproblemet. Dersom man ikke eier årsaken, eier man heller ikke løsningen. Brumoen skriver at dette er årsaken til at mange rusmisbrukere ikke vil ta mot råd fra omgivelsene om forbedring i eget liv, fordi årsaken til selve rusmisbruket også kom fra omgivelsene. I lys av denne forståelsen må man legge til rette for at den enkelte selv kan finne løsninger (Brumoen 2007)

Dømmekraft defineres slik av Høilund og Juul (2005):

«..en styrende idé som er den horisont som omfatter og omslutter alt som er synlig fra en bestemt posisjon.»

Institusjonell dømmekraft er den dømmekraften som fins på institusjonen og som viser seg gjennom rådende oppfatninger og vurderinger. Det virker å være en ubalanse i institusjonene mellom hensynet til brukerens behov og rettigheter på den ene siden og krav om effektivitet og besparelser på den annen side. I sosialt arbeid kan man se at det er samfunnsmessige og strukturelle årsaker til menneskers bekymring. En kan bli både desillusjonert og utbrent når man ser at de institusjonelle dømmekraftformene, strukturen og samfunnet bidrar til å opprettholde den uønskede livsstilen.

Med utgangspunkt i filosofene Axel Honneth og Michel Foucault understreker de danske forskerne Peter Høilund og Søren Juul (2005) at en endring av det sosialfaglige arbeidet er helt nødvendig. Det forutsetter at man er beredt til å ta kampen for å forandre innholdet i dømmekraftformene, som er dominerende i sosiale institusjoner. Høilund og Juul mener det er en ubalanse i institusjonene mellom etiske og juridiske normer på den ene siden og økonomiske, politiske og forvaltningsmessige normer på den andre siden. Det er også en ubalanse mellom brukerens behov og rettigheter på den ene siden og kravet om effektivitet og besparelser på den andre siden, og den tapende part er brukeren.

Denne ubalansen har blitt ytterligere forsterket gjennom reformene som har funnet sted de siste tiår innenfor offentlig sektor hvor virksomheter skal være markedsmessige kostnadseffektive. Ifølge Askheim(2007) er sosialarbeiderne preget av den institusjonelle dømmekraften og de sier at selv den mest humanistiske yrkesutøver kan utøve en praksis som går på tvers av hans eller hennes personlige overbevisninger og dømmekraft i møte med en bruker. De preges av lydighetens etikk.

Forfatterne mener at sosialarbeiderne må gå aktivt inn i institusjonelle anerkjennelseskamper og sloss mot den institusjonelle dømmekraften for hvilke verdier og tenkemåter og praksis som skal være fremherskende i organisasjonen. Det blir med andre ord et oppgjør med lydighetens etikk.

Det er gjennom å fortelle sin egen historie og oppleve at man blir sett og hørt, at man kan spille en aktiv rolle i å skape en bedre framtid i eget liv. Først da kan forandringsprosesser

komme i gang. Gjennom denne kraftmobiliseringen skal den enkelte bli i stand til å motarbeide krefter som holder dem nede og dermed få mer kontroll, styring og makt over eget liv. Ut fra dette kan vi se at empowerment er et treleddet begrep: styrke – kraft – makt. Det er både et uttrykk for målsetting virkemiddel for å nå målet (Askheim 2007).

Et narrativt syn.

Aristoteles hevdet at mennesket alltid vil være på søken etter det som er godt. Det kan være et gode eller en aktivitet man velger å engasjere seg i, og som gir livet mening. I filosofien kalles dette å ha et narrativt syn. Å oppnå lykke er det øverste gode for mennesket og det oppnås gjennom gode handlinger (Henriksen 1994)

Vi befinner oss alle i vår egen historie og ifølge Henriksen (1994) er det en del av å være menneske å befinne seg i en fortelling (Henriksen 1994). Gjennom den fortellingen viser vi vårt liv og vår unike historie. Gjennom historien vi forteller, som er normativ, viser vi hvem vi vil være, eller på sikt ønsker å bli. Det vi viser er et konstruert bile av oss selv. Underveis i fortellingen kategoriserer vi erfaringer som gode eller dårlige i forhold til den personen man er nå. Mål vi setter oss i livet forteller også noe om hvem vi er.

I en samtale mellom to personer vil den normative og evaluerende delen være til stede. Å være uenig om noe er et moralsk spørsmål. En person som for eksempel sier: «Jeg kunne aldri bli venner med en rumensk tigger kan overraske seg selv gjennom faktisk bli venn med en rumensk tigger. Dette skjer fordi vi har konstruert et selvbilde, basert på egne erfaringer så langt i livsløpet, som i møte med et annet menneske ikke stemmer lenger. Slike kollisjoner, sier Henriksen (1994), tvinger oss til å undre oss, til å tvile, korrigere og iblant revidere fastspikrede synspunkter. Det er med andre ord møtet med et annet menneske som får oss til å se oss selv. Derfor er vi i kontinuerlig endring gjennom livet (Henriksen 1994).

Vi har mange roller i dagens samfunn. Vi er datter, mor, tilsatt, ektefelle, venninne, nabo osv. Sett i dette lyset; hva er det som gjør oss til ett menneske? Ifølge Henriksen (1994) fanger det narrative synet opp noe viktig om å være menneske, nemlig vår trang til å orientere oss, og ha landemerker gjennom livet. Roller som før var gitt, er i dag opsjoner, på grunn av valgmulighetene vi har. I dag lever vi med forskjellige normsett fra system til system. En adferd forventes i en kontekst, en annen atferd i en annen osv.

Mine teoretiske inspirasjonskilder har ulike perspektiver som jeg benytter i analyse av intervjuene. Det er særlig perspektiver som er fruktbare i forhold til egenkraftmobiliseringen jeg er interessert i. Dette kommer jeg tilbake til i drøftingskapittelet mitt.

4. Metode.

Denne studien bygger på intervjuer med tilsatte fra forskjellige institusjoner i Blå Kors sine lavterskeltilbud for rusmisbrukere. Det overordnede målet i studien er å se på hvilke roller myndiggjøring og egenkraftmobiliseringens har i møte med rusmisbrukere som lever et rusaktivt liv.

4.1 Vitenskapsteoretisk plassering og forforståelse.

Nøkkelbegrepet i denne masteroppgave er myndiggjøring og egenkraft. Egenkraft er en av Blå Kors sine fire verdier sammen med medmenneskelighet, kvalitet og verdighet. I Blå Kors sin strategiske plan for 2014-2018 står det følgende:

«Blå Kors mener at det enkelte menneske har i seg det som trengs til selv å håndtere utfordringer og ta ansvar for eget liv. Blå Kors støtter enkeltmennesker i deres prosesser mot å oppnå bedre livsmestring».

Jeg bærer på en nysgjerrighet i forhold til hvordan denne kraften frigjøres i enkeltmennesket. I tillegg til at jeg har søkt etter relevant teori har jeg samlet inn datamateriale fra intervjuer med medarbeidere i Blå Kors. Gjennom bearbeiding av datamateriale har jeg forsøkt å kartlegge bevisstheten rundt myndiggjøring og egenkraftmobilisering og sett på hvilken plass de har i det daglige arbeidet blant rusmisbrukere i rusaktive liv. Det innebærer en fortolkende tilnærming til anvendt litteratur og de som lot seg intervju. Denne tolkningen gjør at studien hører til under hermeneutikken.

Hermeneutikk

Hermeneutikk betyr fortolkningslære eller fortolkningskunst (Grønmo 2004:373).

Grunnprinsippet i hermeneutikken ligger i den hermeneutiske sirkel som viser at all tolkning:

«..består i stadige bevegelser mellom helhet og del, mellom det man skal tolke, og den konteksten det skal tolkes i, og vår egen forforståelse» (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010).

Materialet belyses i lys av de andre delene og helheten i materialet og settes i sammenheng på en slik måte at det blir mulig å forstå (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010).

Informasjon fra informantene tolkes ut fra en forforståelse av virkeligheten og informasjonen kan lede til en ny og endret forforståelse om bruk av myndiggjøring og egenkraftmobilisering i arbeidet med rusmisbrukere. Forforståelse er et viktig begrep innen hermeneutikken og betyr at alle mennesker, som oftest ubevisst, tolker det som skjer rundt oss basert på oppfatninger, kunnskap og erfaringer som vi har tilegnet oss og som utgjør vår virkelighet (Johannessen, Tufte, Christoffersen 2010). Jeg hadde i forkant av dette arbeidet en forforståelse i form av endring over hvordan man kan få frem flere av den enkelte rusmisbrukers ressurser.

Fortolkningen av et utsagn kan endre forforståelsen av det totale bildet. Jeg er innforstått med at jeg som forsker vil være preget av mine verdier, erfaringer, kulturell bakgrunn og mitt eget ståsted. Jeg er klar over at det er viktig å være objektiv i alt fra utformingen av intervjuguiden til bearbeiding av materialet og det har jeg etter beste evne forsøkt å være objekt. Dersom jeg har kommet i fare for å tolke noe er det ubevisst fra min side (Repstad 2007).

Innenfor hermeneutikken var Hans -Georg Gadamer (1900-2002) sentral med sitt filosofiske verk «Sannhet og metode» (1960). Gadamer var opptatt av å gå inn i samtalen med et åpent sinn og med åpne spørsmål. Det er gjennom dialogen at den andres argumenter og resonnementer til syne. Sentrale begreper i Gadamers filosofi er fordommer, forforståelse, forståelseshorisont og den hermeneutiske sirkel (Gadamer 1975). Den hermeneutiske prosessen starter med en forforståelse som videreutvikles ved at nye erfaringer innhentes og tolkes og igjen fører til en utvidet forståelse. Denne søkingen kan gå videre til en stadig mer fordypet helhetsforståelse (Befring 2015). Jeg hadde en forforståelse da jeg begynte med denne oppgaven. Dersom jeg skulle gå tilbake til start i dag, ville utgangspunktet vært et annet.

I «Sannhet og metode» skriver Gadamer at det er umulig å forstå historiske fenomener uten fordommer (1975). Ifølge Gadamer har vi alltid fordommer, bevisst eller ubevisst.

Fordommene kan mobiliseres produktivt i møte med en kjent eller en ukjent tekst. Det blir også hevdet at vi forstår verden ut ifra våre interesser og forventninger. Som for eksempel at en vegg kan være en hindring, eller et sted å spille ball mot. I den hermeneutiske forståelsesprosessen blir problem omgjort til spørsmål som får mening på bakgrunnen av hvorfor de ble stilt (Gadamer 1975).

4.2 Metodevalg

Å velge en metode handler om å finne kartet man vil følge gjennom ukjent terreng. Ifølge Johannesen, Tuft og Christoffersen betyr metode å følge en bestemt vei mot målet (2010). Det er ifølge Malterud (2002) problemstillingen som avgjør hvilken datainnsamling som er å foretrekke. For å besvare problemstillingen valgte jeg semi-strukturerte intervjuer med intervjuguide.

Innen forskning finner vi hovedsakelig to ulike metoder og det er den kvalitative og den kvantitative metoden. Ved bruk av kvantitativ metode går forskeren i bredden for eksempel ved bruk av spørreskjema til en større mengde relevante informanter.

Den kvalitative metoden benytter seg av færre informanter og viser tilegenskaper ved fenomener og går i dybden. Både kvalitativ og kvantitativ metode handler om å samle inn aktuelle data i forskningsøyemed. Største forskjellen mellom dem er måten data struktureres på. Dersom jeg hadde tatt i bruk spørreundersøkelse og bruk av kvantitativ metode ville jeg hatt et stort forskningsmateriale foran meg som omhandlet hvordan ulike måter å møte rusmisbrukere innen Blå Kors på. Derav kunne jeg generalisere og finne tendenser i en studie. Det kreves struktur ut fra bestemte statistiske teknikker å bruke kvantitativ metode. Det gir dessuten lite rom for fleksibilitet fordi når undersøkelsen er i gang kan ikke spørreskjemaene endres.

Gjennom å bruke kvalitativ metode gir det en personlig kontakt hvor det kan komme fram relevant informasjon som ikke var forventet ved utarbeidelsen av den opprinnelige intervjuguiden, men som likevel kunne vise seg å ha høy relevans for studiet. Den kvalitative metoden karakteriserer egenskaper eller karaktertrekk ved fenomener der selve teksten er sentral. Teksten kan, som den var i mitt tilfelle, bestå av transkriberte lydopptak av intervjuer eller andre observasjons- og feltnotater. Disse danner igjen utgangspunktet for analyse og

videre behandling. Kvalitativ metode er fleksibel og det er mulig å stille oppfølgings- eller utdypningsspørsmål underveis i intervjuet (Johannessen m.fl 2010). Det var en spennende prosess å gjennomføre intervjuene og se hvordan den enkelte informant påvirket samtalen på forskjellige måter.

Denne kvalitative metoden med semistrukturerte intervjuer gir rom for å stille utdypningsspørsmål underveis i intervjuet. Intervjuguiden er utgangspunktet for intervjuet. På grunn av at samtalen var såpass frie ble gjerne ulike moment vektlagt ulikt av informantene. Dersom intervjuguiden skulle vært utarbeidet i dag, ville jeg nok gjort den annerledes basert på de erfaringene jeg nå har (Johannessen m.fl 2010:137-139).

Intervjuene ble gjennomført i mars og fullført før påske. Opprinnelig var planen å gjøre 8 intervjuer, men på grunn av utfordringer en seinskade etter bilulykke gir, stoppet jeg ved fem intervjuer. De fem som lot seg intervju vil heretter omtales som informanter.

Jeg ser det ville være en fordel å ha flere informanter. Samtidig ser jeg gjennom analysene av materialet som kommer frem, at det er noen tendenser som er fremtredende.

4.3 Utvelgelse av informanter.

Et kjennetegn ved den kvalitative forskningsmetoden er informasjon fra et begrenset antall informanter (Grønmo 2004). Jeg hadde tre kriterier i valg av informanter. Det første kriteriet var at jeg ønsket å intervju personer som arbeidet i Blå Kors med rusmisbrukere i aktiv rus. Videre var det et kriterium at ingen skulle ha tilknytning til min egen arbeidsplass som er i Blå Kors i Møre og Romsdal. Det siste kriteriet var at jeg ønsket lite, eller helst ikke noe kjennskap i det hele tatt til den enkelte informant. Direktør Magnar Lie ved Blå Kors Norge var behjelpelig med å finne frem til aktuelle informanter.

Informantene representerer begge kjønn og var av ulik alder. De hadde også ulik bakgrunn og spenn i utdanning fra sosialfaglig til andre yrkesrettede fagutdanninger. Informantene arbeider ved ulike institusjoner som natthjem, bo-senter og kafe og møtested og kommer fra ulike steder på sør- og Østlandet.

Jeg velger å ikke inn på hvem som jobber hvor av hensyn til taushetsplikten og fare for gjenkjennelse.

4.4 Opprettelse av kontakt og gjennomføring av intervjuer

Da jeg hadde bestemt meg å bruke semistrukturerte intervjuer som metode (Dalland 2007), kontaktet jeg direktør Magnar Lie ved Blå Kors Norge, på telefon og informerte han om prosjektet.

Magnar Lie var positiv både til prosjektet og til å være behjelpelig med å skaffe til veie informanter. Etter hvert som jeg fikk på plass navn på mulige informanter, tok jeg kontakt med den enkelte, først på telefon for å få bekrefte eller eventuelt avkrefte om den enkelte ville delta. Etter det sendte jeg ut skriv med informasjon om oppgaven til samtlige informanter. Samtlige fikk tilsendt intervjuguiden i forkanten av intervjuet. Jeg informerte om at samtalene ville bli tatt opp på bånd og slettet eller gjeldene regler for skriving av masteroppgave. Rekkefølgen i gjennomføringen av intervjuet var dels innenfor en gitt ramme fra min side som forsker, og dels utfra når det passet for den enkelte informant. Informantene var spredt over et større geografisk område og intervjuene ble derfor gjennomført på telefon.

4.5 Intervjuguide.

Jeg erfarte at en intervjuguide er et viktig hjelpemiddel gjennom intervjuene for å holde fokus på det som skal utforskes. På grunn av den, kunne jeg la samtalene flyte ganske fritt, samtidig som alle spørsmålene ble stilt og besvart. Rekkefølgen i spørsmålsstillingen kunne imidlertid variere fra intervju til intervju. Jeg valgte semi-strukturerte intervjuer fordi jeg er ute etter nyansene i informantenes fortellinger. Sagt på en annen måte søker jeg etter det som ikke kan måles (Dalland 2007).

Spørsmålene i intervjuet har til hensikt å åpne opp slik at fenomenene eller temaene blir belyst fra ulike vinkler og perspektiver (Drageset og Ellingsen 2011). I fenomenologisk hermeneutisk tilnæringsmetode skal forskeren stille seg åpen og sanselig stemt for å bli berørt av informantens fortelling. Det er ikke ubetydelig hvilken holdning en forsker inntar for den holdningen kan få samme ordlyden til å virke arrogant, ironisk eller oppriktig.

Jeg var oppmerksom på dette da jeg skulle gjøre intervjuene fordi jeg har et nært forhold til problemstillingen gjennom mitt daglige arbeid blant rusmisbrukere i Blå Kors. Jeg forsøkte å møte intervjuet med en åpen tilnærming til temaet. Intervjuene bar iblant i seg elementer av drøfting mellom likemenn. Drageset og Ellingsen (2011) sier at en åpen innstilling fra

intervjuers side og evne til å stille utdypningsspørsmål kan gi en klarere forståelse og horisontutvidelse (Drageset og Ellingsen 2011).

Å stille relevante spørsmål krever forarbeid og god teoretisk kunnskap. Jeg brukte en teoriladd intervjuguide. En teoriladd intervjuguide er ikke knyttet til en bestemt teori, men det krever god kunnskap til teoriene. Kvaliteten på dataene er ifølge Drageset og Ellingsen også avhengig av at intervjuer har god teoretisk kunnskap. (Drageset og Ellingsen 2011).

Spørsmålene i intervjuet har gjerne en beskrivende form med hovedsakelig «hva» og «hvordan» spørsmål. Jeg utelot «hvorfor» spørsmål fordi jeg var ikke ute etter forklaringer og argumenter. Som tidligere nevnt er det nyansene som kommer fram i de ulike fortellingene jeg er ute etter. Flere av spørsmålene gikk litt over i hverandre og det gjorde noen ganger at tema ble belyst fra ulike vinklinger (Drageset og Ellingsen 2011).

Det er ikke likegyldig hvilken innstillingen man møter intervjuet med. Det er viktig at begge parter er forberedt og har satt av en gitt tid til samtalen. Kvale og Brinkmann (2009) skriver at samtalen mellom informant og intervjuer har en struktur og hensikt, og går dypere enn det som er en vanlig spontan meningsutveksling som finner sted mellom mennesker. Som tidligere nevnt, kunne jeg på grunn av intervjuguiden la samtalen flyte relativt fritt, samtidig som intervjuguiden hjalp meg å holde fokus på å få belyst alle spørsmålene.

4.6 Etske refleksjoner.

Som forsker har jeg et ansvar for å beskytte mine informanter. Forskning som involverer mennesker i forbindelse med intervjuer og annen datainnsamling fører til noen etiske problemstillinger (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010) Informantene i denne masteroppgaven arbeider innenfor Blå Kors sine lavterskeltilbud for rusmisbrukere som lever i rusaktive liv. Utover det utdyper jeg ikke hvor informantene kommer fra for å ivareta deres anonymitet. Alle informantene er informert om at det er ei lita gruppe informanter i denne studien.

I forkant av intervjuene sendte jeg inn meldeskjema til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjenestene (NSD). Informantene ble også informert om studiets mål og samtlige fikk tilsendt intervjuguiden i forkant av intervjuet. Videre ble informantene informert om at intervjuene ville bli tatt opp på bånd, samt slettet etter fullførelsen av forskingsarbeidet etter gjeldende regler for skriving av masteroppgave. Informantene ga tilbakemeldinger om at det

var interessant å være med på dette. Det var ingen som valgte å trekke seg fra intervjuene og alle spørsmål ble besvart. Informantene ga på eget initiativ uttrykk for at det var positivt å bli intervjuet om et tema som kan oppleves viktig og aktuelt (Kvale og Brinkmann 2009, Everett og Furseth 2012) Rekkefølgen i gjennomføringen av intervjuet var dels innenfor en gitt ramme fra min side som forsker, og dels utfra når det passet for den enkelte informant.

Faren for å falle for fristelsen om å stille ledende spørsmål vil alltid være til stede. Det gjelder også å enten bevisst eller ubevisst påvirke informanten i en gitt retning. Jeg har gjort mitt ytterste for å forholde meg objektiv i etterarbeidet med materialet jeg har samlet inn. Jeg kan likevel si at det har vært utfordrende å ikke tolke ytringene og gi noen en mening de kanskje ikke har. Jeg har så godt det lar seg gjøre forsøkt å forbygge dette gjennom å gå tilbake til opptakene av intervjuene når jeg har vært usikker på noe som ble sagt.

4.7 Bearbeiding og analyse av intervjuene.

Det er viktig å ordne og systematisere materialet før man starter arbeidet med analysen. Det gir en oversikt og en mulighet til å vurdere om materialet vil belyse spørsmålet i problemstillingen. En slik systematisering vil også belyse eventuelle mangler ved materialet (Johannessen, Tufte, Christoffersen 2010). Jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden da jeg satt opp hovedtrekkene jeg sorterte materialet under (Everett og Furseth 2012). I tillegg til at de ga meg oversikt over materialet, kunne jeg forsikre meg om at viktige funn ikke forsvant (Johannessen, Tufte, Christoffersen 2010).

Det kan imidlertid innebære svakheter å følge en intervjuguide veldig tett, i så henseende, fordi for vide kategorier kan føre til at funn ikke blir oppdaget. Ved mange kategorier derimot, kan det være en utfordring at enkelte data kunne passe inn i flere kategorier (Johannessen m. fl 2010).

Jeg besluttet å likevel dele inn i kategorier etter hovedtrekk i intervjuguiden. Det var fordi jeg fant det mest oversiktlig i forhold til det videre arbeidet mot å besvare problemstillingen.

Det fins ulike måter å bearbeide det innsamlede materialet på. En måte er å komprimere materialet og det er da viktig å beholde informasjon som kan belyse problemstillingen. Det er en fare ved denne metoden at detaljer kan forsvinne. Komprimering av data er mest aktuell ved kvantitativ forskning og dermed ikke aktuell i mitt tilfelle.

Materialet jeg har samlet inn består av tekst fra transkriberte intervjuer som jeg har valgt å klassifisere i to sentrale kategorier. Da jeg gikk gjennom materialet var jeg bevisst på ikke å blande analysen av materialet sammen med mine egne kommentarer og fortolkninger (Everett og Furseth 2012). Intervjuene ble transkribert i sin helhet fortløpende. Også digresjoner underveis ble tatt med, men fyllord som ehm, vel og lignende ble utelatt.

Jeg valgte kvalitativ metode, men dersom tidsrammen på oppgaven hadde vært større, kunne det vært interessant også å gjøre en kvantitativ datainnsamling.

4.8 Svakheter og styrker ved materialet

En svakhet ved å bruke kvalitativ metode i studien er at reliabiliteten, at påliteligheten, kan være lav og en annen forsker kunne kommet fram til et annet resultat. Dette er fordi datainnsamlingen i semi-strukturerte intervjuer er ustrukturerte og samtalen styrer datainnsamlingen. Observasjonene ble også påvirket av konteksten og mine verdier som forsker. Ikke minst kan det være en svakhet at jeg som forsker, bruker meg selv som instrument i intervjuet (Johannesen m. fl. 2010).

Selve intervjuene ble gjort på telefon og det var intervjuguiden som la føringen for samtalen. Dersom jeg skulle utarbeidet intervjuguiden i dag, ville den sett helt annerledes ut enn den gjorde da. Til min egen forskerrolle i denne masteroppgaven kan jeg si at jeg kjenner dette arbeidet fra innsiden siden det er mitt daglige virket. Intervjusituasjonen bar til tider i seg elementer av drøfting mellom likemenn og jeg opplevde stor grad av gjenkjenning i noen av informantenes beskrivelser. Det kan være en svakhet at det er få informanter i studiet, samtidig som jeg selv arbeider innenfor samme organisasjonen. Det kan gjøre at jeg i større grad kan risikere å tolke materialet utfra min egen forforståelse. Denne gjenkjennelsen og identifiseringsrisikoen er en svakhet med datainnsamlingen.

Gjennom intervjuprosessen fikk jeg ny kunnskap som førte til nye utdypningsspørsmål i det neste intervjuet. Styrken i den kvalitative forskningsmetoden er at personlig kontakt gir nettopp mulighet for oppklaring og mer informasjon. At intervjuene er tatt opp på bånd har latt meg høre dem flere ganger, etter behov. Dette har selvsagt kunne redusert faren for feiltolkning. En annen utfordring og svakhet er valg av informanter og spørsmålet om hvilken grad de er representativ for målgruppa. Jeg fikk hjelp fra direktør i Blå Kors, Magnar Lie, til å framskaffe informanter. Valget av informanter, ble gjort med bakgrunn i problemstillingen.

Selv om studien min innehar få informanter håper jeg at besvarelsen på problemstillingen, likevel vil stemme mest mulig overens med virkeligheten (Johannesen m. fl. 2010). Jeg hadde som sagt ikke mange informanter, men helt klart et inntrykk av at de var både ærlige og oppriktige i samtalen. Både om eget arbeidssted, og deres arbeid i møte med rusmisbrukere.

Ingen av informantene holdt til i samme by og de var fordelt på flere fylker, dette gjorde at de heller ikke hadde mulighet til å påvirke hverandre. Jeg hadde selv ingen førstehåndserfaring med noen av de ulike virksomhetene de representerte i forkant av intervjuene.

Siden informantene kom fra ulike typer lavterskeltilbud for rusmisbrukere fikk jeg belyst temaet fra ulike ståsted og profesjoner. Tendensene og funnene som vises i studien kan være gjenkjennbare og relevante utover den aktuelle informantgruppen. Det er av stor interesse å utforske informantenes erfaring og oppfatning av begrepene myndiggjøring, empowerment og egenkraftmobilisering.

5. Presentasjon og analyse av datamaterialet.

I denne delen av analysen vil jeg nærme meg meningsinnholdet hos de ulike informantene fra en tematisk inndeling. Med utgangspunkt i de fem intervjuene ønsker jeg å analysere de med intensjon om å se etter tendenser, likheter og ulikheter.

Det er som sagt fem informanter i denne oppgaven og i stedet for å gi de benevnelse i form av korte «koder» vil de gå under navnene Amanda, Bent, Carl, David og Elias. De vil ellers bli omtalt som informanter i analysen. Informanten hadde ulike benevnelse på brukergruppen de arbeider med, jeg gir brukergruppen konsekvens benevnelse «bruker» i analysen.

Informantene representerer lavterskel virksomheter av ulik størrelse og innhold. Felles er lavterskelarbeidet i en verdibasert organisasjon.

5.1 Verdier

Mennesket har gjennom hele livsløpet sitt et behov for å bli møtt med nestekjærlighet og barmhjertighet. Nestekjærlighet finnes i alt fra den minste til den største handling. Fra små gester til store krevende tiltak. Barmhjertigheten ivaretar den andres verdighet og bærer i seg

en visshet om at «den andre», kunne vært meg. Behovet for nestekjærlighet og barmhjertighet er ekstra stort i krisesituasjoner (Kirkerådet 2008).

Jeg ønsker i denne delen av analysen å se nærmere på verdiene synlighet i det praktiske arbeidet blant rusmisbrukere. Verdiene medmenneskelighet, verdighet, kvalitet og egenkraft er flettet inn i hverandre og kan være vanskelig å se enkeltvis og skilt fra hverandre. Gjennom intervjuene ønsket jeg å utfordre informantene til å reflektere over verdisynet sitt i det daglige virke. I konteksten informantene jobber i, møter de mennesker som lever i et rusaktivt liv og som også ofte er involvert i kriminelle aktivitet.

Informanten Carl opplever han har en «takknemlig arbeidsplass» der fokuset på verdiene står sterkt. Han forteller at de aller fleste brukerne er i aktiv rus og lever i vanskelige livssituasjoner. Institusjonen han jobber i er opptatt av å ha et bevisst forhold til verdier og har i det arbeidet laget verdien «godhet»:

«Vi tror at godhet oppfyller de fleste av Blå Kors sine verdier og når vi har fokusert på kun en verdi, så husker alle den. Når den sitter kan vi velge en ny verdi og fokusere 100% på den. Det er litt av tanken her.»

Også Elias gir uttrykk for å ha et bevisst forhold til Blå Kors sine verdier i arbeidet:

«Vi hadde en gjennomgang av verdier, vi er opptatt av det, av verdighet, egenkraft og kvalitet. Men må være mer opptatt av det i hverdagen, være mer tydelig. Det er nyansene som gjøre forskjellene her, det er de små tingene. Fra å si «Hei!» når vi ser dem om morgenen. Hvert møte må inneholde kvalitet, der må vi skjerpe oss. Vi skal gjøre en forskjell.» (Elias)

Vi ser her at både Carl og Elias har et bevisst forhold til å arbeide med verdiene og at begge ønsker å ha et aktivt fokus på verdiene i det daglige arbeidet.

Verdighet og medmenneskelighet er veldig synlige i arbeidsdagen, sier Bent. De to verdiene er litt under samme fane og kommer til syne gjennom for eksempel at de forsøker å gjøre omgivelsene hyggelig rundt sine brukere og serverer gode og næringsrike måltider.

Anders forteller han arbeider med tunge rusmisbrukere som bokstavelig talt kommer «rett fra rennesteinene» og opplever at verdiene gjenspeiler seg i det de gjør. Gjennom arbeidet møter

han daglig en gruppe som kjenner på følelsen av å ha fullstendig mislyktes i livene sine. Staben er, sier Anders, opptatt av hvordan de tar mot sine brukere. Det skal være kvalitet over det. Selv om verdiene ikke er uttalte i det daglige arbeidet, påpeker han at de gjenspeiler seg gjennom praksis.

Begrepet tidsbruk blir fremhevet i flere intervjuer. «Verdiene kommer til syne gjennom at man setter av tid til brukeren», forteller Amanda. I noen tilfeller blir praktiske oppgaver satt til side for å sette brukeren først. Kvaliteten på arbeidet har blitt bedre av at de begynte å bruke mer tid på rapporter i vaktskiftet. Det sikrer at alle brukerne blir sett og sagt noe om.

Bent sier det ligger en egenkraft i arbeidet de i fellesskap gjør for brukerne. Vi bruker mye tid på aktiviteter, sier Bent.

Det er viktig, sier Carl, at brukerne opplever ekte omsorg og at de har tid for dem. I møte med andre instanser med stort påtrykk av brukere kan enkeltindividet ofte oppleve seg hverken sett eller hørt. Carl forteller de har mange frivillige medarbeidere som har god tid til samtale med brukerne.

Vi er ikke til for å tjene penger, men vi er til for å hjelpe medmennesker, mennesket er i fokus, det er mennesket vi hjelper som betyr noe.

(Carl)

Elias forteller at det ligger en kvalitet i at personalet er tilgjengelig hele tiden. Da er det lettere å legge til rette for å bistå brukernes behov i møte med deres mål og utfordringer.

Både Amanda og Bent erfarer at tillit og relasjon bygges over tid. Relasjoner og tillitsforhold tar tid å bygge opp. I fortsettelsen av dette sier David at han ser på det som svært viktig at brukerne får lære seg mestringsstrategier i møte med vanskelige situasjoner. David forteller at etter ubehagelige «hendelser» kommer ofte brukere som har vært involvert og ber om unnskyldning. Det krever en modig raushet av den personen som står i slike konflikter. Men på sikt kan resultatet av å stå i relasjonen over tid, være at tillitsforhold bygges opp. David peker også på en annen utfordring han opplever, og som også andre informanter påpeker. Det er at stadig flere brukere i rusinstitusjoner og rusmiljøet har psykoseproblematikk. Det er forhold som bidrar til at arbeidet blir vanskeligere og mer utfordrende. Fokuset på brukernes

egenkraft kan være vanskelig å holde fast ved. Det ligger i væremåten til en rusmisbruker at planer lagt i dag er glemt i morgen. Det kan være utfordrende forteller Bent. Flere av informantene kan fortelle om episoder hvor de har jobbet fram mot et mål, bare for å oppleve at brukeren forsvinner dagen før et viktig møte. For en rusmisbruker som har mistet troen på seg selv og opplevd at andre også mistet troen på han, er dette kanskje ikke underlig at dette skjer. Mange slike tilfeller kan skape slitasje og desillusjonering blant den tilsatte.

En stor motivator for rusmisbrukere kan være å møte de som har kommet seg ut av et rusmisbruk. Carl har erfart at tidligere rusmisbrukere kan være en håpsbærer for aktive rusmisbrukere, og forteller at, at de helt bevisst, har bestemt at en viss andel av deres frivillige medarbeidere skal være tidligere rusmisbrukere som forstår hvor vanskelig det livet er. Det er noe med det gode eksempelets makt.

Elias beskriver at det ligger en kvalitet i at personalet er tilgjengelig hele tiden, at dermed kan bistår deres mål og utfordringer. Ambisjonen er, sier Elias, at vi skal være våkne og gi mulighet for endring. «Vi skal ikke gi opp, men tenke stort og jobbe i det små» (Elias).

Elias er opptatt av å tilpasse forventningene til brukerne etter dagsformen, og at dette er en nødvendig fleksibilitet. Noen dager er det kanskje bare den frokosten en bruker orker å være med på. En annen dag blir han kanskje med på en lang tur. Og begge deler er greit, for det var det den brukeren fikk til den dagen.

Informantene er reflekterte i arbeid med verdiene, også det som ikke fungerer så bra. Bent forteller at de jobber mye med kommunikasjon på allmøter der alle involverte møtes. Der ansatte, frivillige og brukere er tilstede. Kommunikasjon preget av baktaling og kritikk kan være en konsekvens av et rusaktivt liv. Derfor er det viktig å jobbe med kommunikasjon, mellom tilsatte og friville medarbeidere og brukergruppen.

Carl forteller at også hans erfaring er at mange brukere har en veldig destruktiv kommunikasjon med baksnakking og kjefting.

Carl er opptatt av at verdiene i Blå Kors gjenspeiles gjennom praksis.

De verdiene og holdningene som Blå Kors utspeiler påvirker holdningene og handlingene ned til hver enkelt virksomhet» (Carl).

Sammenfatning.

Oppsummerende om verdiene forstår jeg det slik at de gjenspeiles i det daglige arbeidet hos samtlige av informantene. Det er en spennvidde i informantenes bevisste forhold til verdiene i det daglige virke. Fra virksomheter som gjør et bevisst arbeid med verdiene til virksomheter som kan gjenkjenne verdiene i arbeidet, men uten nødvendigvis å ha et bevisst forhold til dem. I arbeid med en gruppe som nok kan fremstå med et røft ytre og dertil språk er det godt å se at samtlige informanter er opptatt av tidsbruk. Rusmisbrukerne er nok ei gruppe som kanskje i større grad enn noen andre trenger at noen bruker tid på dem. Jeg opplever at den enkelte informant var opptatt av å se mennesket bak rusmisbrukeren og at de på mange måter møtte dem med en modig raushet og et oppriktig diakonalt engasjement.

5.2 Empowerment/egenkraftmobilisering

Kjernebegrepet i denne masteroppgaven er empowerment og egenkraftmobilisering. Begrep som kan komme til syne på ulikt vis, alt etter konteksten det skjer i. På individnivå kan empowerment handle om å ha kontroll over eget liv, muligheter til å ta egne avgjørelser og muligheter for mestring og tro på seg selv. Jeg ønsket å få innsikt i hvor kjent begrepet empowerment egentlig er, hvordan det kommer til uttrykk. Og jeg ønsker også å se nærmere på hvilket forhold informantene har til egenkraftmobilisering.

For Amanda og Bent er ikke Empowerments begrepet veldig kjent. Amanda sier de bruker ordet «bo-veiledning» mens Bent forteller at egenkraft er mer kjent. David sier at han forbinder Empowerments begrepet med å stimulere den enkelte bruker til å ta ansvar for eget liv.

Gjennom bo-veiledning, sier Amanda, får brukerne hjelp og støtte til å finne egne ressurser. Her er David på linje og sier at det er viktig å holde igjen når man blir spurt av brukerne om å hjelpe til med noe. Brukerne må få sjansen til å ordne ting selv. Det er viktig å delta og kjenne på at ting som er vanskelig, kan mestres sier David.

Bent gir uttrykk for at det til tider er krevende å arbeide med brukernes egenkraft. En utfordring, sier Bent, er at de gangen man involverer brukerne i praktisk arbeid så tar ting mye mer tid. Bent beskriver at å involvere brukerne i praktisk arbeid kan skape en holdning i brukergruppen at han er skyldig dem noe.

«... er det litt som å ha tenåringer. At det er mere arbeid å få fram den egenkraften og få noen til å bidra enn å ordne det sjøl.» (Bent)

David påpeker at empowerment også kan komme til uttrykk gjennom å sette grenser ved å bortvise rusmiljøets «sjefer» fra institusjonen ved behov. David beskriver brukernes reaksjon etter en slik bortvisning som en blanding av lettelse, redsel og at de er imponert. Spørsmålet fra brukerne har ofte vært om de visste hvem de bortviste, og det gjorde de.

Empowerment, sier Elias, kan både handle om å hjelpe noen inn på boligmarkedet eller det kan være å hjelpe den psykisk syke til klare å ta en kopp kaffe i fellesskapet på institusjonen før han isolerer seg på rommet sitt igjen. Elias viser oss her at tilnærmingen til empowerment kan ha svært ulikt fokus. Det er viktig, sier han, å ikke stille for store krav til egen mestring, for dette er mennesker som kanskje har vært ute av drift i mange år. Mennesker som har vært gjennom hele runddansen mange ganger med avrusning, behandlingsopphold, ettervern og ulike lavterskeltilbud. Det er slitne mennesker som har mista troa på seg selv og alle rundt seg, forteller Elias. Det kan gi et dårlig utgangspunkt for motiverende samtaler.

Både Elias og Bert gir uttrykk for at det er krevende brukergruppe å arbeide med og kan føre til slitasje over tid. Carl forteller at handlingsmønstret til rusmisbrukere ofte er uhensiktsmessig både overfor dem selv og omgivelsene. Videre sier Carl at med bakgrunn i verdiene Blå Kors jobber utfra så ønsker de ikke å gi opp noen, men heller være i en prosess hvor man tydelig kommuniserer forventninger. Holdningsproblemer hos brukerne som kan oppstå kan være rasisme og at det reageres med sinne og vold på konfliktfylte situasjoner, utfra tidligere handlingsmønstre

Gjennom de ulike samtalene kommer det fram at rusatferd kan være vanskelig å forholde seg til fordi det er en atferd som i stor grad inneholdt løgn, baksnakking, manipulering og til tider sinne og utagering.

I Blå Kors sin strategiplan står det at Blå Kors har tro på at enkeltmennesket selv har kraft til å håndtere utfordringer og ta ansvar for eget liv. Videre står det at Blå Kors støtter mennesker i prosessen for bedre livsmestring.

I samtale med Bent om et annet uttrykk for empowerment brukte han et bilde av en diamant. Han beskrev at vi alle har en skinnende diamant i oss, men at den er så bortgjemt i skam og skyld og gammelt gørr at den ikke lett lar seg finne.

Amanda sier denne egenkraftmobiliseringen kan virke utfordrende. Brukerne har for eksempel ofte en destruktiv kommunikasjon seg mellom. Det kan være konkurranse om hvem som har ruset seg lengst og hvem som har brukt mest av ulike stoff. Men til tross for det har brukerne denne egenkraften i seg, sier Amanda. Men det er en utfordring å finne frem til det når de er i aktiv rus.

David forteller at i institusjonen der han jobber er det stort fokus på aktiviteter. Han gir et eksempel på en fjelltur og mestringsfølelsen de fortalte om i ettertid etter å ha klatret 300 meter rett opp.

Bent forteller at de deltar som hjelpere i brukernes aktiviteter. Dersom en bruker skal flytte, vil personalet hjelpe til med bil, men utover det må brukeren selv planlegge og delegere. Vi kan heller være den som roser brukeren for godt arbeid, uten å ta fra dem hverken ansvar eller kontroll sier Bent. David og Bent viser at det også går an å ha en praktisk tilnærming til å finne frem egenkraften. Begge beskriver dessuten hendelser og episoder som kan brukeren kan få større mestringsfølelse.

Å bruke samtalen som metode blir nevnt av flere under intervjuene. Amanda forteller om samtalen som metode i jakten på motivasjonen hos brukeren. Det kan være utfordrende å få brukeren med i samtale. Det blir som en jakt på motivasjonen der man forsøker å gå litt bak i tid, finne ut når ting begynte å gå galt, hva som tross alt var bra på den tiden.

Vi er bevisst på alltid å besvare et spørsmål med et nytt spørsmål, for det er lett å gå i fella og svare selv. Hvordan skal de finne den egenkraften om de ikke gjør det selv?
(Amanda)

Bent ønsker at samtaler med brukere kan skape bevissthet rundt den enkeltes ansvar. Dersom en bruker er frustrert over det han mener er dårlig behandling fra NAV eller andre instanser så henvises de til Gatejuristen som kommer til dem en gang i uken. På den måten blir brukerne oppfordret til å handle på sin frustrasjon og ikke bare snakke om den forteller Bent. Vi ser her at både Amanda og Bent er bevisst sin egen rolle i samtalen.

Carl forteller at institusjonen han arbeider i, bruker en samtalemetodikk de har utarbeidet selv. Gjennom denne motivasjonssamtalen ønsker vi å vise at vi tror på egenkraften og den iboende kunnskapen den enkelte har til å forandre livet sitt, sier han.

Carl uttrykker i likhet med Amanda, en bevissthet rundt å skape samtaler med spørsmål som fører til egenrefleksjon hos brukeren. Carl forklarer at metodikken består av tre temaer og fokusområder. Det første er rus-situasjonen til brukeren her og nå. Det neste er hva som vil skje om vedkommende slutter å ruse seg. Det siste temaet er prosessen mot et rusfritt liv. Amanda var inne på leiting etter motivasjonen kunne være litt av et gravearbeid. «I de tilfellene vi brenner inne med et godt råd så spør vi: «No kom jeg på en ting jeg har lyst å si deg som kanskje kan være en god ide, kan jeg få lov å komme med det?» (Carl)

I møte med brukerne må vi hele tiden ha en bevissthet på at de har en verdighet og en egenkraft, sier Carl. Gjennom samtalemetodikken ønsker de å få frem gode tiltak og mestringsmotivasjon. Rusmisbrukere kan ofte ha mange vonde opplevelser i «bagasjen». Dette er også tema i flere av intervjuene, at rusen blir et middel til å glemme og til å døyve smerten. Livskriser kommer ikke alltid enkeltvis, noen ganger kan flere livskriser komme samtidig. For mange blir da rusen et middel for å døyve smerten og utfordringen.

«Dette er ei gruppe som har fått i overkant av tunge hindringer i livet og en kan skjønne at rusen har kommet inn i livet. Hvis de slutter å ruse seg kommer alt det andre fram».

(Amanda)

Egenkraftmobilisering er i sitt vesen fargerik og har mange uttrykk. I samtale om hvordan denne mobiliseringen kunne finne sted var det flere vinklinger til det.

David fortalte at brukerne i institusjonen han arbeider i, hadde vært med på et prosjekt og laget i fellesskap med andre et måltid til nitti personer. Det ble godt mottatt og ga en god mestringsfølelse hos de som deltok. For brukerne var det en forløsende følelse å oppleve denne mestringen, forteller David.

Carl utfordrer brukerne til å ta i bruk sine ressurser til å holde kurs for andre brukere. Mange, sier Carl, har en interesse og kompetanse som kanskje ikke har vært i bruk på årevis.

Institusjonen utfordrer sine brukere til å holde kurs for de andre brukerne. I stedet for å bruke eksterne kursholdere så gi de brukerne et kurs i presentasjonsteknikk før de legger det fram for andre. Det kan være kulturelle kurs med maling, musikk osv. Men det kan også være andre tema som skrivekurs eller kurs i noe som har med førstehjelp å gjøre. Å gjøre det på denne måten gjenspeiler en holdning og en tro på den enkeltes ressurser.

Elias forteller at de griper fatt i de små «tingene» som kan føre til at den enkelte bruker kan komme seg videre i livet. Da brukes det mye tid på samtale, forteller Elias. De bruker mye tid på å skape en grobunn av tillit og motivasjonssamtalen er et viktig middel her. Samtidig, sier Elias, må personalgruppa ivaretas. Det å arbeide med denne brukergruppen kan medføre stor slitasje over tid

Sammenfatning.

Selv om ikke alle var like kjent med begrepet empowerment var de likevel kjent med innholdet i begrepet. Ut fra det informantene sier i intervjuene ser vi flere vinklinger til empowerment her. En av dem er viktigheten av å få hjelp og støtte til å mestre store og små ting i hverdagen. En annen kan være å få kursholder til glede for andre. Det neste steget kanskje kan være å våge seg mot arbeidsmarkedet, eller andre arbeidsrettede tiltak?

Jeg ser igjen et raust uttrykk og en oppriktig medmenneskelighet fra informantene side til å gjøre et godt arbeid for brukerne. Gjennom å stille krav, sette grenser, møte det røffe uttrykke der det er så kan de nå inn til enkeltmennesket bak den røffe fasaden.

Et annet moment som kommer frem er at det kan være krevende å bruke empowerment og egenkraftmobilisering som metode over tid. Det kan føre til slitasje og desillusjoner hos mennesker som jobber i feltet.

Det er krevende å jobbe med rusmisbrukere, for det er uforutsigbar dagsform, varierende motivasjon og til tider stort rusbruk. Blant annet på grunn av det som tidligere ble referert der man er i en prosess med en bruker, bare for å «miste» vedkommende når det gjelder. Det kan også være å involvere brukere i det praktiske arbeidet der flere av informantene kunne fortelle at det til tider kunne koste for mye både i tid og energi.

Jeg opplever der er en bevissthet rundt hvor mye en skal bidra inn i en situasjon.

Informantene får på ulikt vis frem at det er viktig å være en medvandrer og ikke ta over ansvaret. Egenkraftmobiliseringen kan i stor grad handle om å mestre utfordringer. Å bli

utfordret på en destruktiv kommunikasjon, og dermed få mulighet til å lære et annet språk. Det kan være utfordringer gjennom fysiske anstrengelser eller praktiske oppgaver.

Sammenfattende kan det vel sies at å bruke empowerment/egenkraft som metode kan virke både krevende og slitsomt. Når brukere involveres i egenkraftmobiliseringen, forteller informantene at de gradvis må gi brukerne mer og mer ansvar. Empowerment og egenkraftmobilisering kan skje på flere nivå og alle er av stor betydning for den det gjelder.

5.3 Hovedtrekk fra analysen sett i forhold til teori.

Diakonalt arbeid handler om å være i bevegelse og med medvandring som metode kan diakonien forsøke å overvinne isolasjon og utestenging. Diakonale tiltak sine røtter ligger i et mandat til relasjonsbygging og i et rastløst samfunn som vårt kan være, med mange brutte relasjoner trengs diakonien som brobygger. Broer av forståelse og aksept må bygges og diakonien må evne å lytte til de ulike historiene som blir fortalt (Nordstokke 2010).

Kommunikasjon er viktig, sier Nordstokke, fordi en brobygger kan ikke tie (Nordstokke 2010). En brobygger må handle på det han ser. Informantene i denne undersøkelsen hadde et åpent blikk mot brukerne og deres utfordringer.

Blå Kors er en kristen diakonal institusjon som i sin strategiske plan skriver at de vil støtte enkeltmennesker i deres prosesser mot å bedre livsmestring. En diakonal institusjon er verdibasert, og en grunnleggende kristen verdi er at mennesket møtes i sin helhet med sine eksistensielle behov og åndelige lengsler (Kirkerådet 2008) Blå Kors tror at mennesket har i seg det som trengs til å håndtere og ta ansvar for eget liv (blakors.no) De bygger broer mellom frivillige og tilsatte og mellom enkeltindivid og institusjon. Blå Kors tror på at enkeltmennesket som trenger hjelp i dag, kan bli en brobygger i morgen.

Medmenneskelighet, kvalitet, respekt og egenkraft er verdier som sikrer at den som trenger Blå Kors sine tjenester skal bli ivaretatt på en skikkelig måte. Og det er verdier som stiller krav til medarbeiderne i organisasjonen.

Verdiene til Blå Kors skal sørge for kvalitet, medmenneskelig, verdighet og tro på egenkraften til enkeltmennesket. Verdiene stiller krav til brukerne også for de skal lete etter sin egenkraft. Det er viktig at vi ser stort på det vi holder på med fordi det kan utgjøre en holder på med, fordi det kan utgjøre en stor forskjell for et annet menneske. «Det er

nyansene som gjøre forskjellene her», forteller en av informantene. «Det ligger i de små tingene». Å bli møtt med en hyggelig hilsen om morgenen kan bety mye for en sliten bruker. Som en av informantene sa: «Vi skal ikke gi opp, men tenke stort og jobbe i det små».

Analysen av det innsamlede datamaterialet fra de intervjuene viste at alle informantene i undersøkelsen kunne se igjen verdiene i sin arbeidshverdag. Riktignok hadde virksomhetene ulike tilnæringsmåter til verdiene. Noen som bevisst jobbet med å trenge inn i verdiene, en etter en for å bli kjent med dem, andre. En virksomhet hadde laget verdien «godhet» fordi den favnet om alle Blå Kors sine verdier for at de skulle bli lettere å huske den i hverdagen.

Ved en annen virksomhet var de bevisst at praktiske gjøremål ble satt på vent når en bruker trengte å snakke med personalet. Informanten fortalte at noen ganger har brukere kommet tilbake og fortalt at noe gikk bedre enn forventet, fordi de hadde den praten. For eksempel det møtet med NAV som de hadde grudd seg til. Det var flere informanter som opplevde at samtalen som metode var viktig i arbeidet. Kommunikasjonen mellom brukere og medarbeidere preges ofte av en modig raushet og samtalene kunne iblant ha et røft preg over seg. Freire var opptatt av at en åpen og kritisk dialog med «den andre» kunne lede fram til at brukeren kunne gjenkjenne hvor problemet ligger. Det kunne gi utgangspunkt til en bedre livssituasjon (Freire 1973).

Det viktig at en dialogen mellom rusmisbruker og medarbeider er preget av en anerkjennende karakter (Ellingsen 2015). Kjell Magne Håkonsen beskriver stresset en indre konflikt og følelsesmessige smerter kunne medføre for rusmisbrukeren (2000). Et kjennetegn ved et rusaktiv liv kan være isolasjon og dårlige relasjoner. Håkonsen beskriver hvordan mennesker som har vokst opp med mye krenkelser, i voksen alder kan få problemer med nærhet og intimitet. Dette støtter flere av informantene.

En informant fortalte om verdiene at han så mye verdighet og medmenneskelighet igjen i hverdagen, på mange plan. De kommer til syne blant annet gjennom at de serverer gode, næringsrike måltider. Det er mye kvalitet i de to «verdiene», sier informanten. Dersom kommer til oss er mennesker som er virkelig langt nede, som virkelig ligger i «rennesteinen», men de jobber for at det første møtet hver dag, skal være fylt med kvalitet.

«Vi prøver å være der de er, så får det utvikle seg over tid. Det er mennesker i en utsatt livssituasjon, sier en av informantene, og de skal ha et trygt sted å bo som utgangspunkt for

livet videre». Informanten forteller de har hatt en gjennomgang av verdiene. Vi må være opptatt av det i hverdagen sier han, være mer tydelig. Anerkjennelse er viktig i dagligdagse mellommenneskelige relasjoner fordi det er der vår identitet blir dannet, og det er der vi utvikler vår selvstendighet. Anerkjennelse er synonymt med respekt ifølge Ellingsen. Respekt er en av Blå Kors sine verdier (Ellingsen m.fl 2015). I virksomheter hvor tidligere rusmisbrukere arbeider som frivillige medarbeidere, kan de på bakgrunn av sin livserfaring og levde liv, oppleves som motivasjonsfaktorer for mennesker som lever rusaktive liv, forteller en av informantene.

Å ha et diakonalt blikk betyr å fange opp det som faktisk skjer (Kirkerådet 2008), og så handle utfra det. Dette diakonale blikket er fremtredende hos alle informantene. I diakonien er spørsmålet om hvem vår nest er, alltid til stede. Det er ikke alltid lett å se løsninger på tøffe livssituasjoner. Vanskelige liv kan ikke alltid endres, men da er diakoniens oppgave å være til stede og tåle smerten av lidelsen som den enkelte kjenner på (Nordstokke 2010).

Viktor Frankl (1965) beskrev da han mistet alle sine nære andre verdenskrig, at «bare» livet var igjen. Det kreves både mot og erkjennelse for å komme dithen at heretter kan vi bare se framover.

Samtalens betydning trakk informantene inn i intervjuene. En samtale er en aktiv handling, en dialog. Freire var opptatt av dialogen og at den var en skapende handling. En kritisk dialog kan føre til bevisstgjøring om egen livssituasjon (Freire 2003). «Våre brukere skal oppleve ekte omsorg og at vi har tid til dem. En av informantene fortalte at de har mange medarbeidere og god tid til samtale med brukere. Ifølge Gadamer var det gjennom dialogen at den andres ståsted kom til syne. Det er viktig å gå inn i samtalen med et åpent sinn og med åpne spørsmål og på denne måten muliggjøres en horisontsammensmeltning (Gadamer 1975).

Noe som gjenspeile seg i samtlige intervjuer, var en klar vilje og et ønske, blant informantene, om å «se» mennesket bak rusproblematikken (Nordstokke 2010). Informantene ga uttrykk for et sterkt ønske om å bidra inn i å gjøre en forskjell for brukerne.

Mennesket har ikke behov for kontinuerlig anerkjennelse, snarere at når det mangler får det uheldige konsekvenser for oss (Ellingsen 2015). I møte med bruker framstår kommunikasjon med bruker som både modig og raus fra fagpersonen. Det kan være mye «uro» rundt en rusmisbruker, det kan ta litt tid å nå inn til han. Jeg hadde inntrykk av at informantene i denne studien var oppriktige i sitt ønske om å finne mennesket bak fasaden. Det er en viktig dialog som må ha anerkjennende karakter (Ellingsen 2015) Håkonsen (2000) beskriver hvordan

rusmisbrukeren sliter med indre konflikter og følelsesmessige smerter. Noe som underbygger informantenes utsagn.

Flere av informantene sier at trygghet og gode relasjoner har høy relevans for å legge grunnlag for egenkraftmobiliseringen. Gustav Gutiérrez og frigjøringsteologien tar utgangspunkt i enkeltmenneskets virkelighet for å skape livsendring. Det ligger i frigjøringsteologiens vesen, et ønske om å se den andres ståsted, og det dialogen blir sentral her. Løgstrup er opptatt av relasjon og dialog. Begrepet den naturlige kjærlighet” betegner en relasjon som preges av nærhet og trygghet, en relasjon hvor man med senkede skuldre kan hvile i relasjonen. Når den naturlige kjærlighetsrelasjon ikke er tilsted kommer den etiske fordring fram og det blir aktuelt å stille spørsmålet om hver som er vår neste. I arbeid med en marginalisert gruppe med et røft ytre, kan det være utfordrende. Jeg anser den etiske fordring som veldig sentral her (Løgstrup 1956). Rusmisbrukerne har ofte en atferd som ikke er hensiktsmessig hverken for dem selv eller omgivelsene, forteller en informant.

Flere av informantene snakket om verdien av å bruke tid. Både til den enkelte bruker, men også innad i institusjonen for å gi tid til planlegging og evaluering av arbeidet. En informant fortalte de opplevde kvaliteten på arbeidet ble bedre etter de besluttet å bruke mer tid på informasjonsflyten i institusjonen. Tid er et svært sentralt begrep, som også gjenspeiler seg i teorien. Myndiggjøring og anerkjennelse er prosesser som både er handlingskraftige og tidkrevende. Mange verdiladede ord som medvandring (Nordstokke 2008) og myndiggjøring (Ellingsen 2015) innebærer relasjonsbyggende prosesser. Både Freire og Guiterres var opptatt av at i prosessen hvor mennesket skulle få eierskap i eget liv, måtte denne bevege seg fra den enkeltes ståsted og oppover (Freire 2003) Informantene i denne undersøkelsen var opptatt av å være fleksible overfor brukerne i forhold til deres dagsform. Lista ble lagt etter hvor stor kapasitet den enkelte bruker hadde.

Mennesker uten innvirkning på eget liv kan utvikle en utfordrende atferd mot omgivelsen (Goble 2016). Informantene kunne fortelle at kommunikasjonen hos brukerne ofte var destruktiv.

Empowerment og egenkraftmobilisering er krevende prosesser som kan føre til slitasje i personalgruppa. Strukturelle rammer kan også føre til at arbeidet blir slitsomt (Askheim mfl 2008). Det merkes særlig ved innsparinger hvor konsekvensen kan være at det blir mindre personal på jobb. Fenomenene makt og avmakt har i mange tiår blitt analysert i samfunnsvitenskapen. Makt kan forklares som å få noen til å gjøre noe de ellers ikke ville

gjort. Mennesker som faller utenfor det etablerte, karakteriserer som ressursvake, underprivilegerte og svakstilte for å nevne noe (Thyness 2006).

Horisontal empowerment skjer gjennom at man styrker og oppbygger hverandre på arbeidsplassen. Vertikal empowerment betegner prosessen hvor rusmisbrukeren skal styrke sin posisjon i forhold til en overmakt.

Fokuset på myndiggjøringsprosessen bør også være å utruste den enkelte bruker til å møte samfunnet som et likeverdig menneske, med hevet hode. Jeg vet det ikke er lett, for gapet er stort fra rennesteinen i ytterste konsekvens til de besteborgerlige. Viktor Frankl (1965) var opptatt av at det ikke er betingelsene som avgjør, men hvorvidt enkeltindividet gir etter for betingelsene eller ikke. Mennesket har mer i seg enn arv og miljø, skrev Frankl. En av institusjonene som er med i denne undersøkelsen har knyttet til seg en del frivillige med ruserfaring fra eget liv. I møte med de som ruser seg aktivt kan de på bakgrunn av sin erfaring med rus både være bærer av håp og motivasjon.

6. Drøfting

Problemstillingen i denne masteroppgaven handler om hvordan myndiggjøring og egenkraftmobilisering kan brukes som metode i møte med utfordringer blant rusmisbrukere.

Utfordringer

Utfordringene denne problemstillingen innebærer kan ligge både hos den enkelte rusmisbruker, men også i samfunnet rundt. Helsedirektorat viser gjennom utgivelsen «Sammen om mestring – veileder i lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid for voksen» at det fortsatt er et stort stigma mot rusmisbrukerne. Det sier seg selv at egenkraften kan ligge langt inne for et menneske som ikke opplever tilhørighet i samfunnet.

Myndiggjøring og empowerment er prosessorienterte begreper som sier noe om at enkeltmennesket skal få ta i bruk sine evner og talent, og på den måten ta eierskap i eget liv. Men det er fallgruver her, for det kan fort handle om hvem som eier definisjonsmakten om hvilke mål den enkelte skal oppnå. Det kan med andre ord ofte handle om et ujevnt maktforhold (Askheim 2008). Er det kanskje en fallgrube å gå i for den som jobber i feltet å tro at man vet hva som er best for den enkelte.

Litt av problemet slik jeg ser det, er at når mennesker blir holdt nede over tid, slutter de å reflektere over sin plass i livet, og det kan bli lett å tenke at «det nytter ikke» likevel.

En stor utfordring kan være at på en ene siden skal du hjelpe en rusmisbruker til å finne sine ressurser, sin egenkraft til å gå inn i prosesser for å bygge opp seg selv. Men på den andre siden er det som venter han et samfunn som møter «slike som han» med stigma og en følelse av å være uønsket. Sett i det lyset handler det om at rusmisbrukeren ikke bare er fange i seg selv og sitt rusmisbruk, men også av samfunnsstrukturer som trykker dem ned.

I frigjøringsteologien bruker Guitierrez frelsesbegrepet i en slik prosess, fordi man må frelses fra «noe» som ofte er undertrykkelse på den ene eller andre måten. Et rusmisbruk er i aller høyest grad en undertrykkelse av individet som lider under det på flere plan. Undertrykkelsen ligger i den fysiske avhengigheten, men også økonomisk og sosialt. Frelsen ligger i at individet må befris fra forholdene som holder det nede slik at den enkelte kan ta i bruk forutsetningene som er gitt, for å skape et liv i frihet (Jensen 1982).

Etter min mening er en av fallgruvene innen empowerment-tenkningen er at det er fagpersonene som setter rammene for hvor mye, og hva slags makt den enkelte brukeren skal få. I stedet for å gå inn i prosesser som fører til mot et friere liv, kan det snarere gi en følelse av avmakt (Askheim 2007). En slik tilnærming til empowerment tar ifølge Askheim (2007) ikke hensyn til enkeltmenneskets virkelighet, og kan like gjerne være en samfunnsøkonomisk strategi som et ledd i kostnadsreduisering. Slik jeg forstå det kan vinklingen mot empowerments begrepet vise at det er viktig å være bevisst egen praksis og ha et kritisk blikk på eget arbeid.

Jeg synes det er stadig snakk om rusbehandling. Men det som ikke kommer like godt fram er hvor slitne og desillusjonerte mange rusmisbrukere kan bli av å føle seg fanget i et system av å gjennomgå rusbehandling for så å bli sendt tilbake til sitt gamle rusmiljø. Det kan gjøre noe med et menneske når det har hatt flere runder med avrusning, behandling, lavterskeltilbud og enda mer rusing. Et allerede frynsete selvbilde blir om mulig enda dårligere, og det forsterker fordømmer samfunnet rundt kan ha om hvordan en rusmisbruker kan være. Rusmisbrukere jeg har møtt kan fortelle at de får høre de har valgt dette livet selv, eller at «sanne som dere» lager bare styr. Frankl (2007) var opptatt av man ikke skulle gi etter for betingelsene men for et menneske som opplever seg krenket og usynliggjort, er det kanskje vanskelig å stå imot betingelsene?

Når en person som nevnt over mister troen på egen mestringsevne, forsvinner også følelsen av frihet og det gir snarere en følelse av å ikke komme noen vei, men være stengt inne (Brumoen 2007). Han beskriver at det kan være vanskelig for en rusmisbruker å ta imot råd fra omgivelsene utfra dissonansteorien. Ifølge den teorien mister en person ansvarsfølelsen og eierskap for eget liv når vedkommende igjen og igjen opplever å ikke ha påvirkningskraft. Han sitter da igjen med en følelse av at ingenting nytter. Jeg tror at det da er lett å eksternalisere (Brumoen), å legge skylden over på ytre forhold. I denne sammenheng kan det være NAV som ikke utbetaler riktig sum penger til riktig tid, eller fastlegen som ikke møter vedkommende med forståelse. I et lavterskel bosenter kan det være kime til konflikt at beboer sjekkes for rusmidler før han får komme inn i institusjonen.

En slik tankegang kan være forståelig. Ifølge Brumoen (2007) kan den tanken vise at vedkommende rusmisbruker ikke er motivert, eller har troen på endring i eget liv. Rusmisbrukeren vil kanskje uansett mene at misbruket har sitt opphav i samfunnet rundt og ikke i personen selv (Brumoen 2007). Jeg tror det kan handle like mye om frykt som manglende motivasjon. For mange kan rusen fungerer som en smertelindring for et kaotisk indre, det var kanskje derfor rusen kom inn i livet til å begynne med. Det betyr at ved å fjerne rusen, må rusmisbrukeren ta tak i livet og vonde ting i det. En av Viktor Frankl sine metoder er den såkalte paradoksal intensjon som innebærer at desto sterkere man frykter noe, desto større sjanse er det for at det faktisk vil komme til å hende (Frankl 1965). Mange rusmisbrukere sliter med sosial angst, og mennesker med dobbeltdiagnose er økende (Håkonsen 2000). Da kan det være en stor utfordring å gå på butikken, eller ta en tur med bussen. For personalet blir det hele tiden en avveining hvor mye en skal tre inn og hvor mye som skal kreves av brukerne. Erfaringsmessig kan situasjoner med grensesetting fort utløse konflikter og sinne rettet mot personalet. Det kan selvsagt skape en større avgrunn mellom beboer og medarbeider og legge hindringer i veien for den gode, motiverende samtalen. Maktbalanser er utfordrende, og når en og samme person skal både være grensesetter og motivator overfor brukeren, kan det kanskje være vanskelig å finne rom for den gode samtalen. Det blir mer et spørsmål om kontroll enn en åpnende samtale.

I vårt samfunn der individualismen virker å stå høyt, virker det som det alltid vil være noen som faller utenfor. Markedskreftene er sterke og etterspørselen av en vare avgjør om den blir tilgjengelig. Dette kan sees i sammenheng med alkohol, både salg og konsumering. Sterke krefter i samfunnet jobber for en ytterligere liberalisering av alkohollovgivning. Blå Kors som er en kristen diakonal institusjon er en motkraft til denne liberaliseringen. I sine

vedtekter oppfordrer organisasjonen til avhold, både som et personlig valg, men også i solidaritet med rusavhengige (blakors.no).

Som diakonal institusjon har Blå Kors mulighet til å være talsperson inn i dette, i forsvar for rusmisbrukerne. Solidaritet er en viktig form for anerkjennelse (Ellingsen 2015). Jeg tror at gjennom å vise solidaritet i praksis kan Blå Kors gjenspeile omsorg til rusmisbrukerne, når de er rusmisbrukernes stemme i samfunnet og anerkjenner at liv i rusmisbruk kan være vanskelige.

Diakoni og rus

Det er et viktig menneskelig behov gjennom hele livsløpet og bli sett, og møtt med nestekjærlighet og barmhjertighet (Kirkerådet 2008). Sammen med andre gode krefter i samfunnet kan diakonien være en motkraft til destruktive krefter og fungere som ei vaktbikkje overfor urettferdighet.

Menneskebildet i kristendommen er at vi er alle ønsket av Gud og vår verdi ligger i at vi er til, og ikke i hva vi presterer (kirken.no). Det er dessverre ikke dette menneskebildet som gjenspeiler seg i samfunnet. Det kan virke som om menneskets verdi ligger i hva vi eier og hva vi har prestert, og ikke i at vi fins. Hva har da et menneske som sliter med rus å stille opp med? Diakonien skal uttrykke evangeliet i handling gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet 2008).

Den etiske fordring oppstår i møtet med mennesker vi treffer og fordringen er å ta vare på den andres skjebne (Løgstrup 1975). Den etiske fordring er lettest å forstå når man ser det i lys av den naturlige kjærligheten. Kontrasten er stor til den betingelsesløse kjærligheten vi har for våre nærmeste til etiske fordring. Det kan være i møte med et menneske med helt andre verdier og synspunkt enn en har selv, eller det kan være møte med en sliten narkoman som ikke har fått en dusj på aldri så lenge. Den etiske fordring stiller hele tiden spørsmålet om hvem er vårt medmenneske. Det diakonale blikket er modig og ser hva som faktisk hender, og handler på det. Det ser etter de som er gjort usynlige, de som faller mellom stoler og ingen fanger opp. Lik som frigjoringsteologien, flytter diakonien blikket nedenfra og oppover. For å skape endringer må prosessen starte der rusmisbrukeren er. En av informantene sa at de var opptatt av å møte brukeren der han var i livet sitt, og så lot de relasjonen utvikle seg derifra. Ifølge Nordstokke (2010) er det nyttig å både kjenne til og

forstå en kontekst. Det er utfra konteksten at man utarbeider gode metoder for å nå diakonale mål. En kan stille seg spørsmålet om hva som skal til for at flere rusavhengige vil oppsøke lavterskeltilbud med fokus på egenkraftmobilisering dersom det ble opprettet flere. Da må rusmisbrukerne selv få komme til ordet og fortelle om hvilke behov og ønsker de har. Rusmisbrukernes stemme må bli hørt i denne sammenhengen. Bare da kan også de være med å starte endringsprosesser til en bedre fremtid (Nordstokke 2010).

Diakonalt arbeid handler om å være i bevegelse fordi den hele tiden skal avdekke behov og handle deretter. Med medvandring som metode kan diakonien gå inn i menneskeliv og sammen med de forsøke å overvinne isolasjon og utestenging. Et rusaktivt liv fører ofte med seg ensomhet, skam og skyld. Jeg tror at når diakonien er medvandrer for den enkelte er betydningen uvurderlig for den det gjelder. Diakonale tiltak sine røtter ligger i et mandat til relasjonsbygging. Samfunnet vårt er preget av element av rastløshet og mange brutte relasjoner. Nordstokke (2010) omtaler diakonien som brobygger og at en brobygger må ha både mot og raushet til å tåle å lytte til alle historiene som blir fortalt. Kommunikasjon er viktig, sier Nordstokke, fordi en brobygger kan ikke tie (Nordstokke 2010). En brobygger bruker det diakonale blikket til å avdekke hvor det trengs lindring og handling.

Blå Kors skriver i sin strategiske plan at de vil støtte opp om enkeltmennesker sine mestringsprosesser mot bedre livskvalitet og mestring. Organisasjonen har tro på mennesket, at det har i seg det som trengs til å håndtere og ta ansvar for eget liv (blakors.no) Blå Kors bygger broer mellom frivillige og tilsatte, mellom enkeltindivid og institusjon. Jeg tolker håpet inn i det, og omformulerer til at en som trenger hjelp i dag, kan bli en brobygger i morgen.

Men hva da, når et menneske opplever at ingenting er igjen, familie, venner, jobb, økonomi, kontakt med egne barn? Hvorfor skal det mennesket ha tillit til noen som vil være en medvandrer gjennom en prosess til endringer i livet? Informantene ga uttrykk for at det er utfordrende å arbeide med egenkraften til et rusaktivt menneske. Noen hadde erfart å vært gjennom krevende prosesser med brukere, der brukeren ga opp eller forsvant like før en endringsprosess skulle starte. Jeg tror at noe av diakoniens dilemma ligger her. Hva skjer når endring uteblir?

I stedet for å behandle et menneske dårlig desto mer slitent det ser ut, så gjenspeiler Matteus, evangeliet det diakonale blikket og nestekjærligheten vi skal møte mennesker med.

«Så skal kongen si til dem på sin høyre side: «Kom hit, dere som er velsignet av min Far, og ta i arv det riket som er gjort i stand for dere fra verdens grunnvoll ble lagt. For jeg var sulten, og dere ga meg mat, jeg var tørst og dere gav meg drikke, jeg var fremmed, og dere tok imot meg, jeg var naken og dere kledde meg, jeg var syk og dere så til meg, jeg var i fengsel og dere besøkte meg. Da skal de rettferdige svare: «Herre, når så vi deg sulten og ga deg mat, eller tørst og ga deg drikke? Når så vi deg fremmed og tok imot deg, eller naken og kledde? Når så vi deg syk, eller i fengsel og kom til deg? Og kongen skal svare dem: Sannelig, jeg sier dere: Det dere har gjort mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg.» (Matteus 25. 31-46)

Anerkjennelse

Anerkjennelse er forankret i menneskesyn og verdigrunnlag (Ellingsen 2015). Axel Honneth, er kjent for sin anerkjennelsesteori med anerkjennelsene kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Kjærlighet som anerkjennelse handler om de nære relasjoner, og lik Løgstrup (1956) sin naturlige kjærlighet er den betingelsesløs og vil alltid lykkes. Det er dessverre mange som ikke opplever å få dekket behovet for omsorg, kjærlighet, støtte og nærhet, og bekrefter dermed Honneth som skriver at anerkjennelse er en kamp for mennesket og noen taper den kampen.

Et liv i rusmisbruk preges ofte av kompliserte relasjoner og nettverk, ensomhet og som oftest utenfor arbeidslivet (Ellingsen m.fl 2015)

Anerkjennelse handler om å ha et diakonalt blikk. En av informantene understreket at ved deres virksomhet hadde personalet, et ønske om å ta utgangspunkt der brukeren befant seg i livet, og så la relasjonen utvikle seg over tid. For det er tidkrevende å bygge opp en relasjon og tillit. Et menneske er som det er på grunn av det levde livet. Det vil si at vi møter dagene på bakgrunn av erfaringene tidligere dager har gitt oss. Når et menneske har opplevd dårlige og kanskje svikefulle relasjoner mange ganger, gir det han ingen grunn til å tro at den neste relasjonen han går inn i skal bli bedre (Henriksen 1994). Utfra dette mener jeg det er viktig å bruke tid på relasjonsbyggingen. Det skjer gjennom å stå i anerkjennende relasjoner over tid. På den annen side er jeg innforstått med at det er krevende å stå i denne type relasjon over tid.

Honneth skrev at mennesket ikke trenger anerkjennelse hele tiden, men når anerkjennelsen uteblir helt er det gjør det noe med et menneske. Motsatsen til anerkjennelse er krenkelse. Det

ligger en sterk krenkelse i å ikke bli anerkjent (Ellingsen 2015). Honneth beskriver tre ulike former for krenkelser. For det første er det kroppslig krenkelse i form av fysisk og psykisk vold og omsorgssvikt. Kroppslige krenkelser kan ødelegge hele fundamentet i et menneskeliv og fjerne all grunnleggende selvtillit og følelse av sikkerhet. Rettslig krenkelse er løgn og svik, og marginalisering av grupper og offentlig diskriminering. Den siste handler om manglende erkjennelse av livsstiler. Jeg kan tenke meg at pårørende til rusmisbrukere ofte får kjenne på skammen som den manglende erkjennelsen gir (Ellingsen 2015). Slik sett har vi som arbeider med aktive rusmisbrukere også en jobb å gjøre overfor deres pårørende.

Brukermedvirkning har fått en sterk forankring i samfunnet gjennom å bli lovfestet. Som det også står i lov om sosialtjenester skal tjenestetilbudet så langt som mulig utformes i samarbeid med tjenestemottaker, og det skal legges vekt på hva vedkommende mener (Ellingsen 2015)

Siden brukermedvirkning er en lovfestet rettighet, kan man ikke velge å ikke forholde seg til den. Den skal for det første sørge for at den som søker hjelp, kan få motta den på egne premisser og blir både sett og respektert i kraft av sin verdighet. På den andre siden forutsetter dette en god kommunikasjon der begge parter er åpne og lydhøre i møte med hverandre (Freire). Det kan være lett å gå i den fella det er å tro at vi vet hva som er best for brukeren. Men det er brukeren som kjenner problemene på kroppen og vet hvor skoen virkelig trykker. Rusmisbrukeren må få oppleve å bli tatt på alvor og behandle.

Brukermedvirkning handler vel til syvende og sist om å stå i en anerkjennende relasjon over tid. Og det tar tid å bygge tillit og trygghet. Der det er aktuelt er individuell plan et godt redskap fordi det gjenspeiler brukerens behov og mål. Det kan være god hjelp for mange i å ha en fast primærkontakt eller kontaktperson. Primærkontakten blir en ressursperson som sammen med brukeren kan forsøke å finne fram til aktuelle tiltak og aktiviteter som gavner brukeren (Ellingsen 2015).

En informant forteller om hvordan mange runder i hjelpeapparatet kan påvirke en bruker. Etter noen runder med avrusning, behandling, lavterskeltilbud og enda mere rusing opplever han at rusmisbrukere mister troa på seg selv og at endring i eget liv er mulig. Samtidig mister også nære relasjoner rundt brukeren troa på at han kan endre seg. Det er utfordrende på flere plan, også for personalet. Disse «runddansene» skaper ikke noe godt utgangspunkt for den motiverende samtalen som jo er et viktig redskap i arbeidet med rusmisbrukere. Informanten

sier de har fokus på det som fungerer i livet til brukeren, om det så er at trappevasken er god. De griper fatt i det som er positivt og forsøker å synliggjøre det for brukeren.

Jeg mener dette viser at det er viktig med en bevisstgjøring av egen rolle og at faglig påfyll er viktig for å ikke miste motet i arbeidet. Personalet blir også nedslitte og trenger påfyll fordi det er ei krevende gruppe å jobbe med.

Det fremkommer altså flere konkrete eksempler fra feltet til at det er krevende å arbeide med egenkraft. På den ene siden er disse grunnene knyttet til brukeren; Det kan være at rusatferden er uforutsigbar. En bruker kan være i god form, og lett å samarbeide med en dag, for så neste dag være for tungt ruset til å gjennomføre noe som helst. En annen grunn kan være mangel på penger og stress på grunn av rusgjeld, eller at andre er skyldig vedkommende penger. Og på den andre siden kan dobbeltrollen som personalet ofte har mellom å være kontrollør og motivator være utmattende over tid. Mennesker som ikke føler at de har eierskap i sitt eget liv, kan ofte utvikle en aggressiv atferd mot omgivelsene (Goble 2016). Det er slitsomt å stå i konfliktsituasjon til stadighet, det tar mye energi. Andre grunner kan være strukturelle rammer som kan gjøre arbeidet tungt. Det kan være uklarhet i holdninger og oppfatninger på arbeidsplassen og sammenheng mellom brukers behov og økonomiske rammer som begrenser mulighetene for handling (Askheim 2007).

Verdiene legger føringer for våre holdninger og handlinger. Informantene var opptatt av at verdiene skulle være en del av hverdagen. Et sted hadde de bakt verdiene inn i metodikken de bruker. Verdiene var gjenkjennelige hos alle i det daglige arbeidet, men noen hadde gått litt mer inne i arbeidet med verdiene. En av informantene mente at verdiene til Blå Kors påvirker holdningene og handlingene ned til hver enkelt virksomhet. Dersom det stemmer er det viktig faktor i arbeid med ei sårbar og utfordrende gruppe som rusmisbrukerne faktisk er. «Rusmisbrukere befinner seg ofte i utsatte livsposisjoner», fortalte informanten, og sa videre at deres mål var å gi brukerne et trygt sted å bo som utgangspunkt for veien videre. Denne anerkjennelsen som informanten ga brukeren er viktig. Fordi det gjennom anerkjennelse at vår identitet blir dannet og vi utvikler vår selvstendighet. Derfor er anerkjennelse så viktig i mellommenneskelige relasjoner (Ellingsen 2015)

En av informantene fortalte at flere av deres frivillige medarbeidere er tidligere rusmisbrukere. Jeg tror at i å oppleve anerkjennelse fra en som har kjent det harde livet på kroppen bærer en håpsdimensjon i seg for en rusmisbruker.

Brukermedvirkning forutsetter evnen til å stå i en relasjon over tid, der brukeren blir møtt med en åpen og anerkjennende kommunikasjon. Slik sett kan brukermidvirkning være utfordrende da det i utgangspunktet kan være vanskelig for mange rusmisbrukere å bygge opp relasjoner, fordi de har så mange dårlige erfaringer bak seg. I tillegg har de vært i kontakt med et hjelpeapparat med stor utskiftning av personalet. Informanten kan fortelle at det er stor frustrasjon i brukergruppen rettet mot NAV og andre offentlige instanser. Det fører til en frustrasjon hos brukeren. Spørsmålet han kanskje stiller er hvorfor skal han tro at denne saksbehandleren kommer til å hjelpe han.

Jeg tror det er positivt at brukermidvirkning både må bestå av deltakelse og innflytelse for brukeren (Ellingsen 2015). Dersom man ikke krever noe av et menneske sier man samtidig at man ikke har tro på det enkeltindividet. Flere informanter er opptatt av å være tydelig på krav og forventninger til brukeren. Spørsmålet jeg da stiller meg er om man ikke bidrar til å opprettholde en destruktiv livsstil, dersom man ikke krever noe tilbake fra brukeren. Det er viktig å stimulere til endring hos den enkelte.

Mange brukere jeg har møtt innenfor rusmiljøet har hatt mye kompetanse på mange felt. De har så mye i seg, så mange talenter men klarer ikke å tro på seg selv. De har mye å bidra med, men det kommer ikke opp til overflaten. En av virksomhetene som er med i denne studien hadde tatt egenkraften på alvor gjennom å bruke ressursene til brukerne. Gjennom opplæring i presentasjonsteknikk kunne da den enkelte holde kurs om aktuelle tema. Dette gjenspeilte holdninger fra Blå Kors mot rusmisbrukerne som kunnskapsrike mennesker. Kursholderne fikk samtidig positive tilbakemeldinger fra andre brukere som synes det var positivt at kurset ble holdt innad. Informanten fortalte også at de undersøkte og kartla konteksten kursingen skjedde i (Nordstokke 2010). De fant dermed ut hvilke temaer brukerne var interessert i, og hvem som hadde den kompetansen til å holde kurs. Det er dermed aktuelle tema som blir tatt opp. Det ligger en stor grad av anerkjennelse fra Blå Kors sin side i denne prosessen som brukerne befant seg i.

Rusmisbrukerne er ei gruppe som har fått i overkant med utfordringer i livet. Ofte fører det til en destruktiv kommunikasjon, både rusmisbrukerne seg imellom, og mellom rusmisbruker og medarbeiderne i institusjonen. Informantenes utsagt kan også bekrefte at kommunikasjon ofte inneholder mye baksnakking, løgner og manipulasjoner. Håkonsen (2000) beskriver hvordan indre konflikter og følelsesmessige smerter fører til høy grad av stress hos rusmisbrukeren. Han skriver videre at mennesker som har vokst opp med mye krenkelser kan få problemer

med å slippe andre mennesker tett inn på livet i voksen alder. Da er det kanskje slik, at for et menneske som har livet bygd på et utrygt fundament, er det tryggest å holde andre mennesker på en armlengdes avstand? Ifølge Håkonsen (2000), beskriver mange rusmisbrukere at de ofte opplever liten, eller ingen respekt for egne grenser. Hverken rundt sitt privatliv, eller sin egen kropp. De har opplevd mye krenkelser i livet.

Offentlige rom i samfunnet skal være åpne for alle, på den annen side viser det seg at rusmisbrukere ofte blir bortvist fra offentlige steder. Flere rusmisbrukere kan fortelle om krenkende opplevelser i møte med politi, helsevesen, handelsstand og vektere (Kanestrøm 2013). Kontrasten til det Kanestrøm skriver her, er stor til informantenes holdning om at alle brukerne som oppsøker lavterskeltilbudet deres skal bli tatt imot på en verdig måte.

Informanten sier videre at for mennesker som kun ser rusmisbrukeren litt fra avstand år etter år, vil kanskje tro at det er slik han er. De ser kanskje en sliten rusmisbruker, men ikke mennesket bak. Men siden rusmisbrukerne blir utvist fra det offentlige rom, er det kanskje ikke rom til noen som ikke passer inn i en standard- definisjon av hvordan en av byens borgere skal se ut. Min påstand er da at det handler om fastlåste holdninger. Man har en forforståelse av hvordan er rusmisbruker er, punktum. Kirkens Bymisjon bruker uttrykket «Ingen er bare det du ser» (bymisjon.no). Når noen når anledning til å få nye erfaringer i forhold til hvem en rusmisbruker kan være, kan det føre til en ny og videre forståelse på samme måte som i den hermeneutiske sirkel. Jeg tror holdningsskapende arbeid er viktig.

Programmet «Petter Uteligger» var med å bryte ned noen fordommer gjennom tv-programmet på tv2. Fagrådet – Rusfeltets hovedorganisasjon som jobber mot personer med rusproblemer, ga nylig Fagrådets pris for 2017 til Petter Nyquist. Begrunnelsen var blant annet at programmet har skapt et større rom i samfunnet til rusdebatten.

Det er kanskje naturlig å stille spørsmålet om det ville blitt enklere å bruke egenkraftmobilisering og myndiggjøring som metode dersom Blå Kors gjorde et stort holdningsskapende arbeid? Det ville kanskje ufarliggjort tanken på rusfrihet hos en bruker, dersom han opplevde større anerkjennelse fra samfunnet?

Det ligger som sagt en sterk krenkelse i å ikke bli anerkjent (Ellingsen 2015). I et helt annet perspektiv er Gud en som fortsetter å utruste og myndiggjøre, kanskje først og fremst mennesker som sjelden blir sett eller akseptert av andre (Nordstokke 2010). Kanestrøm referere til en ung narkoman som fortalte at desto mer sliten du er, desto verre blir du behandlet (Kanestrøm 2013).

Selve begrepet empowerment var ikke like kjent hos alle informantene, men innholdsmessig var det kjent. Noen kalte det for eksempel for botrening, og det er egentlig det det handler om. Å lære seg å mestre hverdagen.

Valg av metode i det daglige arbeidet handler ofte om situasjonen her og nå. Det er et gjentakende behov hos brukerne, å lære å gå inn i krevende situasjoner uten at tidligere handlingsmønstre med for eksempel sinne og utagering skal komme fram.

Myndiggjøring, anerkjennelse og brukermedvirkning er fine ord. Men holder de stand fra den gode intensjon til praktisk handling? Det ligger en prosess i alle ordenes betydning.

Å myndiggjøre, å anerkjenne og å medvirke. Anerkjennelsen er sentral her og krevende. Man må skjelle mellom å anerkjenne mennesket og akseptere handlingene, men livet som leves er ofte knyttet til mulighetene man har for å leve et liv der handlingene ikke skal ødelegge for mennesket. Det kristne menneskesynet må derfor også handle om at mennesker rundt er forpliktet til å legge forholdene bedre til rette for de med færrest muligheter. Det er derfor ikke snakk om at bare rusmisbrukerens liv er i behov for endring men også de som i diakoniens tjeneste ønsker å bistå. For meg er Jesus et forbilde i anerkjennende kommunikasjon. Gjennom måten han møtte mennesker på, og især møtet med kvinnen ved brønnen som kanskje snakket sant om livet sitt for første gang.

I møte med ei utfordrende gruppe som rusmisbrukerne jo kan være, klarer man da å stå i en anerkjennende relasjon over tid? Anerkjennelsen ligger på en måte til grunn for om myndiggjøring og egenkraftmobilisering skal kunne brukes som metode i møte med rusmisbrukere.

En av informantene var inne på at det var de små nyansene som var viktig. Jeg støtter han på det. Det er i hverdagen relasjonen mellom bruker og medarbeider lever, og der verdiene settes ut i praksis. Hverdagene er fulle av små ting med stor betydning.

Avrundning

Da jeg gikk inn i dette prosjektet hadde jeg en tanke om at alle små ting vi gjør er av betydning. Måten vi hilser på en beboer som kommer inn, serverer god mat eller lytter når han har noe på hjertet er av betydning. Gjennom måten vi velger å gjøre ting på forteller vi

brukeren hvem vi ser. I et kristent menneskesyn har mennesket verdi i kraft av å være, og med det i blikket kan vi møte rusmisbrukeren vi arbeider med. Denne holdningen kom også til syne gjennom intervjuene med de ulike informantene.

Jeg refererte tidligere til Kjell Nordstokke (2010) som skrev at diakonien kunne være en brobygger. For å kunne bygge ei bro trengs det kjennskap til hva broen skal gå over, og hva som er på de ulike sidene hvor broen skal ha sitt feste. Jeg håper at denne masteroppgaven i diakoni kan vise hvor viktig og nødvendig det er å bygge solide broer. Å fungere som brobygger, skriver Nordstokke, krever evne til å lytte og forsøke å forstå ulike versjoner og nyanser av en fortelling, og en brobygger må finne ut hva som har skapt disse ulikhetene som kommer fram.

Før et menneske klarer å gå inn i en endringsprosess, tror jeg det er viktig at det får gå inn i sin egen narrative livsfortelling (Henriksen 1994). På jakt etter det som har vært bra i livet og forsøke å finne alle lyspunkt. Når et menneske har levd i stigma og kjent på en følelse av å være usynliggjort av samfunnet i lang tid så gjør det noe med det mennesket. Dersom en rusmisbruker har adoptert samfunnets negative syn på han, så er det slik rusmisbrukeren ser på seg selv også. Gjennom å få bygget bro til minnene om det gode vedkommende har opplevd i livet, om det er aldri så lite, kan det gi et utgangspunkt for motivasjon til endring. «Det blir mye gravearbeid» var et utsagn fra en informant. For dette er viktig i et menneskes egenkraftmobilisering.

Den enkelte medarbeider i Blå Kors som står i dette arbeidet er også brobyggere, på flere plan. Et plan er å bidra til egenkraftmobiliseringen til en bruker gjennom å være kartleser i samfunnet, finne fram til aktuelle tilbud, tiltak og andre forhold som gavner brukeren. Men også gjennom å gi omsorg som kommer til uttrykk gjennom tilstedeværelse og grensesetting.

Det er slik jeg ser det, veldig viktig at Blå Kors sine medarbeidere også er brobyggere for hverandre innad i organisasjonen. Det handler om en horisontal myndiggjøringsprosess (Askheim 2007) for å styrke hverandre og holde motet opp som kollegium. Å være fagperson i andre menneskers myndiggjøringsprosesser er krevende. Gjennom å være medvandrer i vanskelige prosesser som mange rusmisbrukere står i, blir man involvert som menneske og det kan fort kjennes som en påkjenning når du kommer tett inn på livet til noen som strever med vanskelige ting i hverdagen. Det er tøft å se en kamp på nært hold! Blå Kors sine verdier medmenneskelighet, egenkraft, kvalitet og verdighet får en dypere mening sett i dette perspektivet.

Det er viktig at Blå Kors som organisasjon er bevisst sitt ansvar i å ivareta den enkelte medarbeider som står i dette arbeidet. «En brobygger kan ikke tie» sa Nordstokke. Blå Kors som brobygger mellom rusmisbruker og samfunnet må bruke stemmen sin inn i samfunnsdebatten. Det er for eksempel viktig at Blå Kors viser at de har et avklart syn på liberalisering av narkotiske stoff. Være en motkraft til negative krefter i samfunnet, og gjøre holdningsskapende arbeid for å vise mennesket bak rusmisbrukeren. Det kan selvsagt også skje mye på lokalt plan, men det er viktig med ei røst som når langt ut.

Kan egenkraftmobilisering og myndiggjøring brukes som metode i møte med utfordringer i arbeid blant rusmisbrukere, som lever et rusaktivt liv i Blå Kors. Dette er et spørsmål i denne masteroppgaven. På bakgrunn av det som har kommet fram i denne prosessen vil jeg si ja, det kan det. Det skjer på flere plan, og det er ikke noe fasitsvar på hva utfallet skal være. Dette handler om prosesser og lik den hermeneutiske sirkel så kommer nye deler til og forståelseshorisonen blir kontinuerlig endret.

På begge sidene av broene som bygges står det mennesker med sine narrative livsfortellinger. Fortellinger om gode og dårlige erfaringer som har formet enkeltmennesket til den det er i dag. Dette påvirker også hvordan vi møter hverandre, og hvordan vi møter utfordringer i arbeidet med rusmisbrukere.

Verdiene viser hva som er viktig for oss, og i arbeidet i Blå Kors er det medmenneskelighet, egenkraft, verdighet og kvalitet som verdier. I møte med den enkelte rusmisbruker fungerer disse verdiene som et filter vi ser enkeltmenneskene gjennom. Det ligger både en kvalitet og en forsikring i det. Vi skal ta vare på brukerne i Blå Kors, men vi som medarbeidere skal ivareta oss selv samtidig. Vi skal møte hverandre i lys av overnevnte verdier. Dette viser at det er viktig å arbeide med verdisynet og være i en bevisstgjøringsprosess rundt verdiene som Blå Kors arbeider etter.

Egenkraftmobilisering er en prosess som starter der den enkelte befinner seg i livet. Det innebærer at noe som er en mestringsopplevelse for en bruker, kan virke som en bagatell for en annen bruker. For noen kan for eksempel det å oppsøke fellesskapet i institusjonen bare for en kopp kaffe, være alt han makter den dagen. Det fins ikke rett og galt her, fordi det er individuelle prosesser. Vi må derfor møte den enkelte med et diakonalt blikk og kartlegge hvor vedkommende befinner seg i livet og hva han trenger.

Et annet særdeles viktig moment er personalets egen egenkraftmobilisering. I et arbeid med andres prosess, hvor man blir involvert med intellekt og følelser, må vi ivareta oss selv. En

viktig del av det å gi omsorg til rusmisbrukerne er å vise hvor grensene går. Forutsigbare og klar grensesetting kan bidra til å skape trygghet. Å arbeide med grensesetting kan ofte føre til at man må stå i mange konfliktfylte situasjoner i arbeidet. Hvor mye tåler den enkelte av personalet? Hvordan kan personalet kontinuerlig utvikle seg for å ivareta brukerne og seg selv? Dette er spørsmål som må være høyt oppe hele tiden. Samtidig må det være en bevissthet og en raushet innad i kollegiet som kan bidra til å bygge opp en god kultur.

Det kan sier og forklares mye om hvordan det er å leve i et rusaktivt liv, men det kan fort bli livsfjernt og teoretisk for dem som ikke kjenner til feltet. Petter Nyquist ga dette livet et ansikt gjennom serien Petter Uteligger. Gjennom serien ga han et innblikk i livet på gata, og viste usikkerhet, frykten og angsten som er en stor del av det livet. Men han viste også solidariteten, vennskapet og fellesskapet som fantes der. Petter Nyquist er en brobygger mellom rusmiljøet og samfunnet. Han ga rusmisbrukerne et ansikt og la grunnlag for at mennesker utenfor miljøet kan få mulighet til endrede holdninger.

Å jobbe med myndiggjørings- og egenkraftmobiliseringsprosesser skjer i flere lag. Det er ikke bare opp til den enkelte medarbeider eller den enkelte virksomhet. Strukturelle rammer som økonomiske forhold kan ha innvirkning. De ulike lokalsamfunnene spiller en rolle. Det er lettere for en person å gå inn i en endringsprosess hvis han kjenner seg som en del av fellesskapet. Det er ikke så lett om man blir møtt med holdning «såne som deg».

I siste instans er det medarbeiderne i Blå Kors som skal være medvandrere for rusmisbrukeren i sin prosess. Når brukeren kommer med sin frustrasjon over å være definert i gruppen «såne som deg» kan det gi utfordringer til den gode, anerkjennende relasjonen. Men ut fra et diakonalt blikk må vi alltid forsøke å se brukeren der han er, og konteksten han lever i. Gjennom anerkjennende kommunikasjon kan vi vise aksept overfor han, selv om han ruser seg. Dersom vi viser raushet og alltid forsøker å se bak rusen, så kan finne veien frem til han. Å bygge broer i arbeid med rusmisbrukere kan være å bygge broer over avgrunner fylt med skam og skyld, fordømmelse og stigma, uvitenhet og fastlåste fordommer.

Konklusjon

Egenkraftmobilisering og myndiggjøring kan brukes som metode i møte med utfordringer i arbeid med rusmisbrukere gjennom å stå i de ulike prosessene, og stå i en anerkjennende relasjon over tid. Mål må brytes ned til delmål og man må jobbe med små steg. Den enkelte virksomhet må legge lista i forhold til den enkeltes mestring, alt ettersom hva som er realistisk.

Gjennom samtale med informantene i dette prosjektet fikk jeg inntrykk av at det skjer mye godt arbeid i forhold til myndiggjøring og egenkraftmobilisering i Blå Kors i dag. Samtidig fikk jeg forståelse for at dette er slitsomme og krevende prosesser. Derfor er det viktig at også personalet ivaretar sin egen egenkraft og myndiggjøring i dette arbeidet.

Blå Kors sier de tror at det enkelte menneske har i seg det som trengs til å skape endring i eget liv. Det er viktig at de ivaretar sitt ansvar for at ikke det ikke skal bli honnørord hvor innholdet forsvinner på veien fra den gode intensjon til handling.

Som en av informantene sa, «vi skal ikke gi opp, men tenke stort og jobbe i det små»

Sluttord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en interessant og mer lærerik enn jeg hadde forestilt meg på forhånd. Et arbeid med myndiggjøring og egenkraftmobilisering som metode skjer i en kontekst av mange ulike prosesser på flere plan som skjer parallelt og som har stor innvirkning på hverandre. Jeg hadde en forforståelse av at kommunikasjon og verdier er viktige, og det de også. Men ytre påvirkning spiller en større rolle enn jeg hadde sett for meg. Vi må forholde oss til de store prosessene og strukturene i samfunnet mens vi jobber med de små.

Litteraturliste

- Aadland, Einar (2009). *Og eg ser på deg -Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Universitetsforlaget
- Askheim, Ole Petter og Starring Bent (2007). *Empowerment i teori og praksis*. Gyldendal Akademisk
- Bibelen. Bibelselskapets oversettelse 2011
- Blå Kors. Vedtekter. <http://www.blakors.no/wp-content/uploads/2016/06/Vedtekter-sist-revidert-2016.pdf> Lest senest 10.05.17
- Brumoen, Hallgeir (2007) *Vanen, viljen og valget*. Gyldendal Akademisk.
- Bø, Inge og Schiefloe, Per Morten (2007) *Sosiale landskap og sosial kapital: innføring i nettverkstenkning*. Universitetsforlaget.
- Dalland, Olav (2007) *Profesjonsutdanning og dannelse*. Gyldendal Akademiske
- Drageset, Sigrun og Ellingsen Sidsel (2011) *Å skape data fra kvalitativt forskningsintervju*. <https://sykepleien.no/forskning/2011/02/skape-data-fra-kvalitativt-forskningsintervju>. Publisert 01.02.2011. Lest 15.04.17
- Everett Euris L. og Furseth Inger (2012) *Masteroppgaven – hvordan begynne og fullføre*. Universitetsforlaget
- Fagrådet – rusfeltets hovedorganisasjon. <http://www.rusfeltet.no/?s=pris&x=0&y=0>. Lest 13.05.17.
- Frankl Victor E. (2007) *Vilje til mening*. Arneberg Forlag
- Freire, Paulo (1999) *De undertryktes pedagogikk*. Ad Notam Gyldendal
- Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/nettpub/hin/helse-og-sykdom/ruslidelser-i-norge---folkehelsrap/>.

- Gilje, N. og Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Goble, Colin og Bye-Brooks Natasha (2016) *Health and wellbeing for young people - Building resilience and empowerment*. [Palgrave Macmillan](#).
- Høilund, Peter., Juul, Søren. (2005) *Anerkendelse og dømmekraft i sosialt arbeid*. Gyldendal Akademisk, Danmark
- Grønmo, Sigurd (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Vigmostad & Bjørke AS
- Helsedirektoratet 2014
<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/410/Sammen-om-mestring-Veileder-i-lokalt-psykisk-helsearbeid-og-rusarbeid-for-voksne-IS-2076.pdf.pdf>
- Henriksen, Jan Olav (1994) *Guds virkelighet – kristen dogmatikk*. Luther forlag.
- Håkonsen, Kjell Magne (2000) *Mestring og lidelse - psykiatri for helse- og sosialarbeidere*. Gyldendal norsk forlag
- Kanestrøm, Jorun. <http://forskning.no/alkohol-og-narkotika-menneskerettigheter-velferdsstat/2013/03/rusmisbrukere-sorteres-bort-publisert> Publisert 07.02.13. Lest 10.03.17
- Kirken Bymisjon. *Ingen er bare det du ser*
<http://www.bymisjon.no/Byer/ostfold/Nyheter/Nyheter-2014/Ingen-er-bare-det-du-ser/>.
- Kirkemøtet. (2007). *Plan for diakoni for Den norske kirke*. Oslo: Kirkerådet.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag. (2.utgave, 2. opplag 2010)
- Lov om velferds- og arbeidsforvaltningen. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2006-06-16-20/KAPITTEL_3#§15. Lest sist 02.05.17
- Løgstrup, Knud E. (2000) *Den etiske fordring* J.W.Cappelens Forlag as. Første utgitt av Gyldendal København. Første utgave 1956.
- Jensen, Marit (1984) *Kirka i frigjøringskamp i Latin-Amerika*. Hentet fra Bokylla.no Lest 10.05.17
- Johannesen, A. Tufte, P.A. og Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo, Abstrakt forlag. (4. utg.).

Ellingsen, Ingunn T., Levin, Irene., Berg, Berit., Kleppe, Lise Cecilie. (2015) *Sosialt Arbeid – en grunnbok*. Universitetsforlaget.

Kommunal og moderniseringsdepartementet (2002)

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2002-2/id145338/sec1>

Malterud, Kirsti (2002) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – forutsetninger, muligheter og begrensinger*. <http://tidsskriftet.no/2002/10/tema-forskningsmetoder/kvalitative-metoder-i-medisinsk-forskning-forutsetninger-muligheter>.

Publisert 20.10.02 Lest 15.02.17

Nafstad, Ida (2013) <http://forskning.no/alkohol-og-narkotika-menneskerettigheter-velferdsstat/2013/03/rusmisbrukere-sorteres-bort>), hentet 8.05.2017

Nordstokke, K. red.(2010). *Diakoni i kontekst. Forvandling. Forsoning. Myndiggjøring*. Det lutherske verdensforbund

Norsk samfunnsvitenskapelige datatjenestene (NSD)

http://www.nsd.uib.no/personvernombud/dok/ikke_meldepliktig.pdf

Repstad, Pål (2007). *Mellom nærhet og distanse - kvalitative metoder i samfunnsfag*. Universitetsforlaget

Stålsett, Sturla. *Frigjøringsteologi – nedenfra?* Publisert i Religion og livssyn 1/1996, s. 38-44.

TV2 – Petter uteligger. <http://www.tv2.no/underholdning/9122288/>.

Thyssen, Paul A (2006) *Sosialt arbeid, lokal organisering og selvhjelp - en innføring for helse- og sosialarbeidere*. 2. utgave. Universitetsforlaget.

Vatne, Solfrid (2006) *Korrigere og anerkjenne*. Relasjonens betydning i miljøterapi. Gyldendal Akademiske.

Vedlegg – skriv til informanter med intervjuguide

Ålesund 20. februar 2017

Hei!

Jeg tar kontakt med deg etter at jeg fikk oppgitt navnet ditt av Magnar Lie.

Mitt navn er Gunnhild Barstad Løvold og jeg er masterstudent i diakoni ved VID Vitenskapelige Høyskole i Oslo. Som avslutning på dette studiet arbeider jeg nå med min masteroppgave i diakoni.

Arbeidstittelen for dette prosjektet er «Diakoni på gata» og jeg undersøker bruken av egenkraftmobilisering /empowerment som metode i arbeid med rusmisbrukere i aktiv rus innenfor Blå Kors. Egenkraft er en av Blå Kors sine verdier og det er derfor spennende å se nærmere på dette.

I denne forbindelse søker jeg 6 informanter som kan tenke seg å stille til intervju om dette tema. Jeg har vurdert å gjennomføre intervju på egen arbeidsplass, men har valgt det bort da valg av en større enhet uten bindinger vil påvirke meg som forsker mindre. Til daglig jobber jeg ved Blå Kors bosenter i Ålesund, et bosenter med 14 hybler for rusaktive, samt 5 plasser til akuttovernatting.

I studien vil hverken navn eller opplysninger som kan vise til den enkelte komme fram. Av geografiske og praktiske hensyn ønsker jeg å gjennomføre intervjuene på skype evt telefon. Jeg regner med det vil ta max 45 minutter. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd og samtlige opptak vil bli slettet etter gjeldende regler etter innlevering av masteroppgaven.

Jeg ønsker å gjennomføre intervjuene i uke 10, nærmere bestemt i tidsrommet 7/3 – 12/3. Siden intervjuene skal gjennomføres på skype eller telefon kan tidspunktet tilpasses til det som passer best i forhold til den enkeltes timeplan.

Vedlagt følger intervjuguiden med spørsmålene som vil være utgangspunkt for intervjuet. Så vil jeg si på forhånd takk til deg som vil stille opp!

Ved spørsmål kan jeg kontaktes enten på mail; gunnhild.lovold@blakors.no, eller telefon 90282711. Min veileder i masteroppgaveprosessen er Kari Korslien ved VID, hennes telefonnummer er 22451907.

Vennligst hilsen fra

Gunnhild Barstad Løvold

Borgundveien 678 a

6017 Ålesund

Intervjuguide

Informasjon om masteroppgavens tematikk, informert samtykke til bruk av opplysninger
Kort om informantens fagbakgrunn, stillingskategori, kjønn, alder og erfaring fra rusfeltet.

- 1) *Blå Kors sine verdier medmenneskelighet, verdighet, egenkraft og kvalitet.* Hvordan opplever du at disse verdiene kommer til syne gjennom det daglige arbeidet?
- 2) Gitt at verdiene kommer til syne, hvordan opplever du at verdiene spiller på lag med utfordringer du står overfor i det daglige arbeidet, eventuelt kommer i konflikt med hverandre i det daglige arbeidet?
- 3) *I Blå Kors sin strategiske plan for 2014-2018 står følgende: «Blå Kors mener at det enkelte menneske har i seg det som trengs til selv til å håndtere utfordringer og ta ansvar for eget liv. Blå Kors støtter enkeltmennesket i deres prosesser mot å oppnå bedre livsmestring.»*
Hvordan jobber du for å frigjøre denne kraften hvert menneske har i seg?
- 4) Hva forbinder du med egenkraft/ egenkraftmobilisering/ empowerment som metode?
- 5) Fortell om en situasjon der du praktiserte empowerment/ egenkraftmobilisering?
- 6) Hva tenker du er de største utfordringene med empowerment som metode/ egenkraft mobilisering i det daglige arbeidet blant rusmisbrukere?
- 7) På hvilke måter opplever du at Blå Kors vektlegger kunnskapsutvikling om egenkraft mobilisering og empowerment som metoden?

- 8) Hva kunne du tenke deg skulle til for at empowerment ble brukt oftere i utfordrende situasjoner i hverdagen?
- 9) Hva tenker du er med på å bestemme valg av metode i det daglige arbeidet?
- 10) Dersom du skulle velge andre uttrykk for metoden empowerment/ egenkraft og egenkraft- mobilisering hva ville du da ha foretrukket?

